

SERD | Hermenötik döngüsel tarihi bir zihniyet okuması: Mustafa Kemal Atatürk

Cihan Kara¹

Başvuru: 23. 11. 2018

Kabul: 29. 12. 2018

Alıntılama Önerisi: Kara, C. (2018). Hermenötik döngüsel tarihi bir zihniyet okuması: Mustafa Kemal Atatürk. *Studies in Educational Research and Development*, 2(2), 163-197.

Öz

Bu çalışmanın amacı Mustafa Kemal Atatürk'ün bir bilgi sosyolojisi terimi olarak 'zihniyet' yapısını; neden olduğu somut tarihi, toplumsal ve siyasi gelişmeler ışığında ve sosyal bilimlerin bazı kavramsal ölçütleriyle bütünlüklü bir okumaya tabi tutmaktır. Yöntem olarak tarihsel araştırma ve Gadamerci Hermenötik Döngüsel Analiz kullanılmıştır. Atatürk'ün tefekküründe millet devlet için değil, devlet millet içindir. Atatürk'ün felsefesinde yaygın kanunun aksine asıl olan devlet değil millettir ve millet nihai amaçtır ve sosyolojik bir aşamadır. Üstelik milli mücadeleyi başlatan ve yürüten kadronun sivil niteliği de gözlerden kaçan önemli bir husustur. Onun sivil siyaset felsefesi ile çoğulcu eğitim felsefesi yakından ilişkilidir. Atatürk'ün millet sevgisi boğucu, hegemonik ve sahip olmaya dayalı değil, özgürleştirici, bireysel ve milli karakteri besleyici, üretken bir bilgelik sevgisine philo-sophia (felsefe)'ya dayanmaktadır. Düşünce şekilleriyle, toplum şekilleri arasında kaçınılmaz bir ilişki gören Atatürk sosyolojik terminolojiyle Türk milletinin "bilgiler sistemini" değiştirmiştir. Eşsiz bir eğitimci, hatta saygın eğitim bilimcilerce bir eğitim bilimci olarak kabul gören Atatürk zihniyet değişimiyle içine girilecek uygar dünyaya doğru bir tavır almıştır. Bu hedef yolunda Atatürk'ün eğitim felsefesi ve eğitim politikalarının çağdaş diğer devlet adamlarınkinden oldukça farklı olarak totaliter olmadığı, demokrasiyi "ülke aşkı" olarak niteleyerek milli egemenlik (cumhuriyet), demokrasi ve bütün vatandaşların eşit siyasal haklarını tanımayı vatanı için sorumluluk alan aktif bir vatanseverliğin gereği saydığı gibi önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Atatürk'ün Zihniyeti, Atatürk'ün Felsefesi

¹ ORCID: 0000-0002-8230-810X, Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, cihankara@artvin.edu.tr

Abstract

Aim of the present is to completely investigate mind structure of Ataturk as sociological term. This investigation was conducted in the light of historical, social and political developments. Gadamerist Hermeneutic Analytic Circle was used. According to this Ataturk's contemplation nation is not for state, state is for nation. Contrary to the prevalent opinion, in Ataturk's philosophical approach, nation is essential not state, nation is final aim and sociological stage. Moreover, it has been missed that staff who is launching national independence war and founding the state is civilian. His civil political philosophy is closely related to the philosophy of pluralistic education. Ataturk's love of nation is not suffocating, hegemonic and based on possession, it is empowering, individualistic, and feeding national character, producing, and philo-sophia (philosophy) notion. Having seen an inevitable relationship between ways of thinking and forms of society, Atatürk changed the Turkish nation's information system as a sociological terminology. Atatürk, who was recognized as a unique educator or a well-known educator by educational scientists, showed a stance against the civilized world with his change of mind in his country. On this target, Atatürk's educational philosophy and education policies not totalitarian were quite different from those of other statesmen who were contemporary. Describing democracy as a love of the country, Atatürk considered the necessity of active patriotism which took responsibility for his homeland to recognize national sovereignty (republic), democracy and equal political rights of all citizens. These are important results obtained here.

Keywords: Ataturk, Mind of Ataturk, Ataturk's Philosophy

Giriş

Cumhuriyet Dönemi eğitiminin amacının yeni rejimi koruyacak ve kollayacak yeni bir nesil yetiştirilmesi olduğu şeklindeki bir anlatım doğru görünse bile öyle değildir. Çünkü bu açıklama rejimi merkeze almakta, birinci önceliği devlete ve sisteme vermektedir. Bu, Atatürk'ün ülkülerini ve prensiplerini tepetaklak etmek demektir. Celal Bayar'ın da vurguladığı gibi Faşizm 'her şey devlet için' derken, Atatürk 'her şey millet için' diyordu. O, temel üstün değeri millette görüyor, toplumu devletin emrine veren imparatorluk tefekkürüne karşı çıkıyordu. Atatürk'ün tefekküründe millet devlet için değil, devlet millet içindir (Bayar, 1978, s. 16).

Atatürk'ün felsefesinde millet nihai amaçtır ve sosyolojik bir aşamadır. Bu da milli bilinçten, ortak bir tarih ve ortak bir ülke kazanmaktan geçer. Devletin buradaki pozisyonu çoğunlukla zannedildiği gibi bir endoktrinasyon süreci ile değil, bir aydınlanma ve amaç kazanma yani İbn-i Haldun'un tasnifiyle toplumun devlet için değil, devletin toplum için var olduğu "felsefe temelli bir siyaset" gerçekleştirmele ilgilidir (İbn-i Haldun, 2009, s. 571-572). Örneğin Anadolu Ajansı 1925'te bir "devlet dairesi" olarak değil bir anonim ortaklık olarak kuruldu. Anaparanın tamamını

devlet koyduğu halde, payların yarısı çalışanlara ait idi. Türkiye’de ilk radyoyu kuracak olan Telgraf Telefon Anonim Şirketi 1927’de kurulduğunda tüm payları özel kişilerin idi. Atatürk Türk Dil ve Tarih Kurumları için önerilen devletçi modelleri ve hatta Fransız Akademisi modelini reddederek birer özel dernek gibi yapılanmalarını sağladı. Üstelik çok önem verdiği bu kurumları mali açıdan devletten ve geleceğin siyasi iktidarlarından bağımsız kılmak için onları kendi şahsi “mirasçıları” olarak belirledi. Bütün bunlar aile dâhil hiçbir kurumun devlet denetimi dışında kalamadığı, her şeyin devlet için, devletin içinde, tüm dünyada faşizmin büyük bir yükseliş içinde olduğu şartlara rağmen yapıldı. 1930’lara gelindiğinde Avrupa’da “demokratik” sayılabilecek sadece yedi ülke vardı. Zaman demokrasilerin aleyhine, baskı rejimlerinin ise lehine işliyordu. Faşizm Türk aydınlarını da etkiliyordu. CHP Genel Sekreteri Recep Peker, İtalya gezisinin hemen sonrasında, Atatürk’ün partisini de faşist modele göre yeniden biçimlendirmek amacıyla bir tasarı hazırlattı. Herkesin çok beğendiği bu tasarı onay için önüne geldiğinde Atatürk’ün gösterdiği tepki ünlüdür: “-İsmet Paşa bu saçmaları herhalde okumadan imzalamış olacak!” (Kışlalı, 1993, s. 30, 39). Atatürk’te asıl olan millettir. Osmanlı’yı ve daha önceki yıkılan devletleri kastettiği konuşmasında bu net olarak anlaşılır “Mahvolan devletler idi ve devlet ölmüştür. Fakat Türk Milleti görüyorsunuz ki daha kuvvetli, daha şerefli olarak yaşamakta devam etmektedir.” (Genelkurmay, 1984, s. 26). 1919 Yılı Eylül’ünde kendisini Sivas’ta ziyaret eden Amerikan Generali Harbord’un Milli Mücadele’nin para kaynağıyla ilgili sorusunu Mustafa Kemal Paşa “-Bizim hazinemiz vatanseverliğin ve gerçek istiklalin değerini öğrenmiş olan milletimizin vicdanıdır” diye cevaplamıştır (Karal, 2003, s. 12). Atatürk’ün millete duyduğu sevgi yalnızca kurtarıcı bir siyasi liderin milliyetçiliğinin göstergesi değildir. Aynı zamanda ondaki millet sevgisinin ahlâkî duruşunun da kaynağı olduğu görülür: “-Kapıda duran nöbetçi bile benden korkmaz. İsterseniz kendisine sorunuz. Korku üzerine hâkimiyet bina edilmez. Toplara istinat eden hâkimiyet payidar olamaz.” Der. (Karal, 1981, s. 140). Atatürk’teki aşk ahlâkıdır: Türk Düşünür Hilmi Ziya Ülken’in tasnifine göre de korku, ümit ve gurur kaynaklı ahlâk tam ve sağlam değildir. Ona göre “hakiki ve tam ahlâk yalnız sevgi üzerine dayanan ahlâktır.” Bütün büyük dinler ve ahlâk doktrinleri üstün derecede sevginin değerini kabul ederler. Bu ise her türlü sosyal sınıfın perdesinden sıyrılmış “Halk”, “Vatandaş”, “Vatansever” mertebelerini aşmış, en üstün “İnsani Vatanseverlik” mertebesine ulaşan ‘Aşk Ahlâkı’dır. Ülken’e göre; büyücü medeniyetleri korku ahlâkında, saltanatlar ve mutlakiyetler gurur ahlâkında, milletler ve milletler arasındaki cemiyetler ise aşk ahlâkındadır (Ülken, 2010, s. 205, 264).

Hayatı boyunca takip ettiği ilkeler, prensipler ve hiç ayrılmadığı ahlâkî bu duruşu ile beraber Atatürk geriye hiçbir tabu, sorgulanamaz kalıplar, donmuş ekstremist-aşırı ideolojiler, herhangi bir sosyal sınıfın egemenliğine dayanan bölüntülü toplumsallaşma modelleri bırakmamıştır. Türk Milleti'nin "ruhen demokrat doğan yegâne millet" olduğuna inanan Atatürk'e göre:

"Eskiden beri cemiyetimizde birinden diğerine geçilmez bir sınıf asaleti ve zihniyeti asla mevzuubahis olmamıştır. Derebeyliğin hâkim olduğu çok eski devirlerde dahi asilzadelik ırsî değildi. İç tarihimize bir göz gezdirdiğimiz zaman bu memlekette sayılan ve hürmet gören şahısların ekserisi fakir ailelerden doğmuş, insanlığı, memlekete olan hizmeti, cesareti, sevgisi, kahramanlığı ile tanınmış fazilet erbabı kimselerdir" (Karal, 1981, s. 148).

Atatürk'ün zihniyetinde sosyal sınıfçı yaklaşımlarla toplumun bir bölümü değil; tersine solidarist, dayanışmacı, uzlaşmacı ve rasyonalist bir işbölümü ve adalet anlayışı içinde bütün toplumun ortak çıkarları merkeze alınmıştır. Sosyolojide toplum karmaşık bir yapı, çeşitli çıkarların çatıştığı bir alandır. Dolayısıyla toplum üstü ve mutlak çıkarlar sosyal bilimcilerce reddedilse de ünlü Sosyolog Baykan Sezer gibi bütün tartışmalara rağmen *"toplumun genel çıkarlarının saptanabileceği inancını taşımayı sürdürüyoruz"* (Sezer, 2011, s. 20-23). Zira Atatürk'ün, üretim biçimleri üzerine boş tartışmalar yapmak yerine üretim düzeyini yükseltmeye yönelik tesis ettiği kurumlar ve çağdaş uygulamalar bunun çok açık kanıtları olduğu gibi, Atatürk'ün pozitif bilimlerin ülke savunmasından başka, ekonomik üretimdeki belirleyici gücünün de idrakinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca o, bilginin sosyal niteliğinin de farkındadır. Çünkü bilgi toplumun belli gerçeklerine karşılık olarak ortaya çıkar. Bu bilgi de yeni toplumsal gerçeklere imkân verir. Sonuç olarak düşünce şekilleriyle, toplum şekilleri arasında kaçınılmaz bir ilişki vardır.

Atatürk sosyolojik terminolojiyle ifade edilirse Türk Milleti'nin "bilgiler sistemini" değiştirmiştir. Bilgiler sistemi bir toplumdaki bilgiler örgüsüdür. Günümüz sosyoloji anlayışına göre toplumun bilgi sistemi üzerindeki etkisi kadar bilgi sisteminin de toplum üzerinde etkisi vardır. Etkileşim karşılıklı ve dinamiktir. Pareto bir toplumun iki ayrı bilgi sistemine sahip olduğunu savunur: 1- Mantıklı olmayan düşünce ve davranışlar, 2- Mantıklı olan düşünce ve davranışlar. Bir toplumun alt yapısını oluşturan Bakiyelerin bilgi sistemi birincisidir ve asıl yönlendirici odur. Üst yapıyı oluşturan türevlerinki ise ikincisidir ama değişimlerdeki önemli yer bakiyeler sisteminde ulaşılan yerdir (Aydın, 2004, s. 45-111). Bunun içindir ki Atatürk, çağdaş

uygarlığa ulaşmanın temel aracı olarak bakiyeler sistemini oluşturan sıradan insanı hedef almıştır. Çağdaş insanı yaratacak koşullara öncelik verdi. Kışlalı'ya göre böylece O, tarihteki ilk kültür devrimini gerçekleştiren önder olmuştur (Kışlalı, 1993, s. 43). Kendi yazdığı, Afet İnan'ın derlediği kitabında demokrasi fikrini daima yükselen bir denize benzeten Atatürk, demokrasi fikrinin bir mide işi değil bir kafa işi olduğunu belirterek, *“Demokrasi, özünde bireyseldir; vatandaşların egemenliğe, insan sıfatıyla katılmasıdır.”* ifadesini kullanmıştır. Ona göre demokrasinin amacı *“Milletin yönetenler üzerindeki denetlemesi sayesinde siyasal hürriyeti güven altına almaktır.”* Demokrasinin eşitlikçi özelliğinin bireysel olması özelliğinin zorunlu sonucu olarak gören Atatürk, kitabında buradan hareketle milli egemenlik (cumhuriyet), demokrasi ve bütün vatandaşların eşit siyasal haklarını tanımayı vatani için sorumluluk alan aktif bir vatanseverliğin gereği saymıştır. Bu nedenle Atatürk'e göre *“Demokrasi, ülke aşkıdır, aynı zamanda babalık ve analıktır.”* (İnan, 2015, s. 41) Herhalde ebeveynliğin en bariz özelliği evladına duyduğu sevgi kadar sorumluluk da duyması ve onları koruyup gözetlemesidir.

Mustafa Kemal, 28 Aralık 1919'da Ankara'da eşraf ve ileri gelenlere yaptığı konuşmada iç ve dış siyasi gelişmeleri uzun uzun değerlendirdikten sonra ihanet içerisinde bulunan Ferit Paşa Hükümeti hakkında ancak genel bir ilke olarak dünya görüşüne ve dolayısıyla zihniyetine ilişkin ipuçları veren şu cümleleri ifade eder: *“Her halde millet hükümetin bekçisi (gözetleyicisi) olmak lazım gelir. Çünkü hükümetlerin icraatı olumsuz olup da millet itiraz etmez ve düşürmezse bütün kusur ve kabahatlere iştirak etmiş demektir...”*. Şunun bunun oyuncağı olan milletlerin haklarını idrak etmemiş olduklarını belirttikten sonra böyle bir milletin denetim altında kalmaya müstahak olacağını da sözlerine ekler. (Atatürk, 2003f, s. 31) Atatürk'e göre milletin meselelerinin en temel ve nihai çözüm mercii yine milletin kendisi ve dolayısıyla Milli Meclistir. Bursa'da 56. Fırka Kumandanına ve tüm heyeti merkeziyelere 29 Aralık 1919'da Heyeti Temsiliye namına gönderdiği resmi yazıda *“Siyasi vaziyet bir an evvel Milli Meclis'in toplanmasını emretmektedir. Düşmanlarımız bin bir türlü entrikalarla seçimlerin ertelenmesine çalışıyor... Bazı yerlerde sırf şahsi menfaatler yüzünden ertelemeler meydana gelmiştir...”* diyerek vaziyetin nezaket ve öneminin dikkate alınarak bir an evvel seçimlerin tamamlanmasını istiyor (Atatürk, 2003f: 39).

Mustafa Kemal'deki meclis, cumhuriyet ve modernleşme fikirleri Osmanlı Türk düşüncesindeki gelişmeler kadar Osmanlı'dan ayrılan devletlerdeki dinamiklerden de etkilenmiştir. Bulgar modernleşmesini Sofya Ateşemiliteri iken yakından takip eden, ülkesinin çağdaşlaşma yolunda kusurlarını analiz eden Mustafa Kemal, Bulgar

Meclisi Sobranye'nin Türk mebuslarından Zümrezade Şakir Bey ile Sofya'da lüks bir mekânda otururken ansızın kaba saba kılıklı bir köylü içeri girer, boş bir masaya oturur ve hizmet ister ancak garsonlar köylüye bu kılıkta birine orada yer olmadığını, salonu terk etmesi gerektiğini söyleyince kızan köylü *"Bulgaristan benim ekip biçtiğimi yiyor, benim silahımla korunuyor, parasını verdikten sonra istediğim yerde otururum ve bana hizmet edersiniz"* diyerek directti ve isteği yerine getirildi. Olayı dikkatle izleyen Kaymakam (Yarbay) Mustafa Kemal arkadaşına şöyle söyler: *"Şakir, günün birinde bizim köylülerimizi de böyle görmek isterim, kendilerinden emin olmalı ve haklarını istemesini bilmelidirler"* (Ortaylı, 2018, s. 94) Bu ideal ancak köklü bir zihniyet değişimi ile mümkün olabilecektir. Zihniyet, belli davranışlar, tutumlar, yaklaşımlar ve inançların altında yatan temel zihinsel birikimdir. *"Bir çağın zihniyeti ise söz konusu toplumun eğitilmiş kesimlerine hâkim olan dünya görüşünden çıkar."* (Whitehead, 2011). Dünya görüşünü oluşturan ana unsurlar psikolojik, toplumsal ve eğitimseldir. İnsan aklının bilgi edinmek için içinde işlediği tek çerçevedir. Dünya görüşü, bilimsel ve teknolojik faaliyetler de dâhil olmak üzere, insan fiillerinin görünmeyen-gözlenemeyen tabanını teşkil eden yapısal bir bütünlüktür. Günümüz demokratik dünya görüşü eşitlik idealinden yani bütün vatandaşların siyasete eşit katılma hakkına sahip olmalarından güç almaktadır. Levine'nin vurguladığı üzere bizi yönetecek çok parlak zekâlar, olağanüstü bilgili yetenekler bulabilsek dahi onlar bizim kadar durumlarımızı ve sorunlarımızı anlayamazlar; velev ki anlasalar bile çıkarları yönettikleri topluluktan farklı olacağı için adaletli davranacaklarına güvenemeyiz. İşte tam da bu nedenle bütün vatandaşlar siyasete eşit katılma hakkına sahiptirler. (Levine, 2007) Sonuçta Atatürk'ün bütün yazı, beyanat ve uygulamalarına bakılırsa padişah ve şahsı dâhil hiçbir olağanüstü niteliğe veya yetkiye haiz kimsenin alacağı kararlar milletin kendisinin veya onun meşru temsilcilerinin vereceği karardan daha haklı, kabul edilebilir ve savunulabilir değildir. Kendi sözleriyle:

"Unutulmamalıdır ki, milletin hâkimiyetini bir şahısta veyahut mahdut (sınırlı) eşhasın (şahısların) elinde bulundurmakta menfaat bekleyen cahil ve gafil insanlar vardır... Efendiler, bir millet, bir memleket için necat ve selamet ve muvaffakiyet istiyorsak bunu yalnız bir şahıstan hiçbir vakit talep etmemeliyiz... Şeref hiçbir vakit bir adamın değil, bütün milletindir... Eğer mensup olduğum milletin şanı şerefi varsa ben de şanlı ve şerefliyim... Kuvoet birdir ve o milletindir... İlham ve kuvoet menbaı milletin kendisidir... Varlığımızı, istiklalimizi kurtaran bütün ef'ali harekât milletin

müşterek fikirlerinin, arzusunun, azminin yüksek tecellisinden başka bir şey değildir.” (Karal, 1981, s. 19-150)

Yöntem

Bu çalışmanın araştırma deseni tarihsel araştırma ve hermenötik döngüsel analiz desenidir. Tarih ve doküman araştırmaları gündeme ve geleceğe ışık tutmada ve tahmin etmede geçmişi kullanır ve aynı zamanda geçmiş olguları açıklamada gündemden yararlanır; gündemdeki sorunların çözümünde geçmişi araştırır (Cohen, Manion ve Morrison, 2007; Hill ve Kerber, 1967). Tarihsel araştırma bir kişiyi, bir grubu, bir fikri, bir kurumu ya da bir dönemi inceleyebilir; ancak bu öğelerin hiçbiri birbirinden ayrı düşünülemez (Best, 1970). Hermenötik (yorumbilgisel) döngü ise parça ile bütün arasındaki ilişki bağlamında tarif ediliyor. Buna göre bir parçanın-tarihi bir olayın anlamı ancak bütünü anlamı bilinerek kavranabilir. Bütünü kavranmasının tek yolu ise bütünü oluşturan parçaların anlamının tek tek bilinmesidir (Fay, 2005, s. 202). Kısacası anlama ve anlatma çembersel bir süreçtir. Anlamın yorumlanması, yorumlamayı gerektiren bir döngü veya sarmal ile nitelendirilir. Bir metnin anlaşılması ayrı ayrı parçaların anlamının metnin bütünü anlamı ile belirlendiği bir süreçte gerçekleşir. (Patton, 2014, s. 114) Bir konuşma ya da metin tarih içerisinde anlaşılmaya yabancılaşır. Bu noktada hermenötik, bir metni kesin olarak anlamaktan ziyade o metni anlayanlarla veya farklı anlama biçimleriyle hesaplaşma, onları tamamlama imkânı sunar. Bu imkân dâhilinde hermenötiğin komparatif-gramatik yöntemi kelimeler ve ifadeler arasında bağlar kurmayı sağlar (Aliy, 2014, s. 4). Burada Simmel’in sözleriyle “dogmatizmden kaçınmak için ulaşılan her konumu bir önceki ile ele almak zorundayız. Her düşünceyi bir önceki düşünce ile ilişkili olarak ele almalıyız.” (Simmel, 2014, s. 72-73) Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk’ün kendi yazdığı ve yazdırdığı kitaplar dahil tamim, telgraf ve beyannamelerinde yer alan sözleri bilhassa kongreler döneminin tarihi olaylar örgüsü ihmal edilmeden birbiriyle ilişkili bir bütünsellikle incelenmiş ve yorumlanmıştır. Böylece fragmantal-parçalı bakış açıları ile aceleye getirilmiş ama oldukça yaygınlık kazandığı için doğru olduğu sanılan bazı yanlış anlamalar hermenötik yöntemle açığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada Atatürk’ün kişiliğinin felsefi, sosyolojik, siyasal ve eğitim bilimsel boyutları birbiriyle ilişkili bir hermenötik bütünsellikle açıklanmaktadır. Kaplan’a (2017) göre açıklama “bir olay veya kuralı diğerleri ile ilişkilendiren bir dizi

tanımlamadır". Miles ve Huberman'a (1994) göre "iyi açıklamalar" hem kişisel anlamları hem de toplumsal eylemleri dikkate alınmalıdır ve incelenen kişiler tarafından yapılan açıklamalar ile araştırmacının yaptığı açıklamalar arasında bağlantı kurulmalıdır. Sosyoloji toplumsal etkileşimi, toplumsal biçimleri ve toplumun fenomenolojik yapısını ele alınmalıdır (Frisby, 2017,s. 31-32). Bu anlamda ön plana çıkan en önemli yapı, bilgi yapısıdır. Söz konusu yapı, dünya görüşünde bilimsel faaliyetlerin zemini olarak işlem görür. Bir yapı olarak "Bütün organize olmuş bir birliktir; bir yığın değildir. Bu yüzden dıştan ilavelerle değil, kendi içinden (yapılan katkılarla) gelişir." (Kant, 1999). Bu çalışmada çubuk tersine bükülerek Atatürk'ün neden olduğu somut tarihi, toplumsal ve siyasi gelişmelerden hareketle, görünür fiillerinden ve beyanatlarından yola çıkarak Onun görünmeyen dünya görüşüne ve "zihniyet"ine ulaşılmaya gayret gösterilmektedir. Bilgi sosyolojisinin bir bilgi türü değil "bir bilme tarzı" olarak tanımladığı 'zihniyet' zihinsel toplumsal süreçler bileşkesinde her türlü alanla ilişkili olduğu için Atatürk'ün sözleri ve eylemleri genel sosyal bilim felsefesi, bilgi felsefesi (Açıkgenç, 2011), bilgi, siyaset ve iktisat sosyolojilerinin belirli kavramsal çerçeveleri ölçüt alınarak yeniden yorumlanmaya çalışılmıştır (Aydın, 2004; Ülgener, 1983; Açıkgöz, 2015).

Gadamerci analize göre, anlam sadece yorumlandığı zaman ortaya çıkıyor ve her yeni yorumla birlikte yeniden doğmaktadır (Fay, 2005, s. 198). Gadamer'e göre anlamak yorumlamaktır. İnsan zihni ile dünya arasındaki ilişkisellik inşa edilen bir sosyal dünya ona uygun bir kuramı gerektirmektedir. Bu ise Giddens'in "çifte hermenötik" dediği süreçle ilgili görülmektedir. Giddens, yorumlama ile oluşan sosyal gene yorumlama ile bileceğimizi bu terimle ifade etmektedir. Simmel'e göre bilginin tarihsel olarak koşullandığını ve bu bilgi içeriklerinin belli bir temeli olsa bile mutlaklıktan yoksun olduğunu kabul etmeliyiz (Simmel, 2014, s. 73). Nitekim ona göre her şey insan zihni ile olan ilişkisellikte açıklanmaktadır. Buna insan zihni ile tarihsel gerçeklik arasındaki ilişkisellik de dâhildir. Bu ilişkisellik modern zihinsel dönüşümün var olanı açıklamaya doğru kullanılmasını ifade etmektedir (Akpolat, 2015, s. 44-45). Zira Simmel'e göre "tarihin malzemesi zihnin ta kendisidir." Ona göre "Bilinen bir şey olarak insan, doğa ve tarih tarafından oluşturulur; ama bilen olarak insan doğayı ve tarihi oluşturur" (Simmel, 2009, s.31,32). Adı geçen ilişkiselliğin veya 'tarihi oluşturan bir birey olarak insan'ın en somut tezahürlerinden biri olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, kuruluşu öncesi özellikle kongreler dönemindeki gelişmelerin Atatürk'ün söylemlerine yansımaları onun zihniyetinin çözümlenmesinde veya

okunmasında önemli görülmektedir. Kaldı ki bu oluşumların tesis edilmesindeki etkisiyle Atatürk'ü bir 'bilen insan olarak' değerlendirmek kaçınılmazdır.

Bir Zihniyet Değişimi Projesi: Atatürkçü Düşüncenin Sosyolojisi

Atatürk bir zihniyet değişimi projesi ortaya koymuştur. Bunun nedeni dünyayı değiştirirken egemenliğine de alan Avrupa ile Osmanlı toplumu arasında en bariz farkın zihniyet ayrılığı olduğunu idrak etmesi idi. Seçkin sınıf olarak yöneticilerin yapacağı en büyük hizmet zihinsel dönüşüme öncülük etmek olacaktı. Dönemin Batıcı aydınlarının sembolü sayılan fikir dergisi İçtihad yazarları eğitimdeki geriliği İmparatorluğun en önemli sorunu olarak görmüşler ve bundan kurtulmak için zihinsel dönüşümün şart olduğunu savunmuşlardır (Gündüz, 2007, s. 125, 134). Bilgi sosyolojisinde zihniyet bir bilgi türü değil "bir bilme tarzı" olarak tanımlanır. Zihniyet gelenek, din ve daha kapsamlı görünümüyle kültürden tüm benzerliklerine rağmen farklı bir şeydir. Zihniyet kültür ve ahlâk ile de özdeş değildir. Zihinsel-toplumsal süreçler bileşkesinde ortaya çıkmış bir olgu olarak her türlü alanın zihniyetle bir ilişkisi vardır. Örneğin eğitim bir zihniyet işidir, bir bilim zihniyeti vardır vb. Weber'e göre rasyonel olan ve rasyonel olmayan iki zihniyet tipi vardır; tüm toplumlar bu iki zihniyet tipinden birisine girmektedirler. Buna göre diğer toplumların aksine Batı'nın aile, din, siyaset ve benzeri bütün kurumları aynı rasyonel çizgiyi paylaştıkları için her türlü kurumsal yapı birbiriyle örtüşüp aynı mantık düzeyinde sıralanmaktadır (Aydın, 2004, s. 49-106) Ülgener'e göre "zihniyet dünyaya ve ilişkilerine içten doğru bir tavır alıştır". (Ülgener, 1983, s.19) Bu bağlamda Atatürk zihniyet değişimiyle içine girilecek uygar dünyaya doğru bir tavır almıştır. Selefleri uygar dünyaya dışardan, öteden bakarken Onun farkı içerden bir yaklaşım sergilemesidir. Bir yandan 1936'da kuruluş amacı müzik ve sahne sanatları alanında Batılı anlayışla eğitim öğretim yapacak Ankara Devlet Konservatuvarı'nı açtırıp Karl Ebert yönetiminde ünlü Türk operetlerin yetişeceği Devlet Operası Tatbikat Sahnesi'ni kurdururken diğer yandan da Büyük Macar Bestecisi Bela Bar Tok'a Devlet Konservatuvarı'na bağlı Türk Halk Müziği Arşivi'ni (1937) tesis ettirmiştir (Kara ve Baş, 2015, s. 459). Bu örnek özelinde de görüleceği üzere Atatürk özgün bir fikir, kuram veya uygulamanın yoktan var edilen yeni bilgi veya şey olmadığının; aksine mevcut düşünce sistemlerinden çıkarılan taze bir anlayış olduğunun farkındadır. Her özgünlükte bir yenilik vardır ama her yenilik özgün değildir. Özgünlüğü belirleyen iki önemli nokta: Birincisi önceki bilgi ve kültür

birikimine dayanan “ortam” adı verilen evveliyat; ikincisi ise insanın daha doğruya, daha mükemmele ve nihayet hakikate ulaşmasını sağlayacak bilimsel gelişmelerdir ki bu belli bir şekilde “evveliyat”dan kopmayı gerektiren yeniliktir (Açıkgenç, 2011, s.67-68). Bununla beraber Mümtaz Turhan zihniyeti yüksek teknikle, bilgi yoğunluğuyla, insan ilişkileriyle açıklamaz. Turhan örneğin Yunan Medeniyetinin bu konularda çok ileri düzeyde olmamasına rağmen tesirlerini yüzyıllarca sürdürmesini onun *insan ve doğayı mümkün olduğunca objektif olarak inceleyen zihniyetine* bağlamıştır. (Turhan, 1994) Sonuçta her türlü alanın zihniyetle bir ilişkisi vardır. İdeoloji bir zihniyet formudur. Aydınlar bir zihniyet taşımaktadırlar... (Aydın, 2004, s. 106) Ülgener’e göre esasında ekonomik gelişmenin dahi merkezinde insan zihniyeti vardır. Onun sözleriyle :

“İktisadi gelişme, her yerde ve her toplumda, iktisadi olmayan unsurlarla örülüş bir yapı manzarası gösterir... Yeni gelişen ekonomilerin en büyük eksiği, kabul etmek lazımdır ki, yalnız madde ve malzeme tarafı değildir. Dış yardımlarla, borçlanmalarla işin bu tarafı az veya çok kapanabilmektedir. Eksikliği en fazla hissedilen, teşebbüste olsun, sevk ve idarede olsun Batı ölçüleri ile rasyonel davranan insandır. Dış yardım veya borçlanma ile bugünden yarına ithali mümkün olmayan gelişme faktörünü burada aramak lazımdır.” (Ülgener, 1983, s. 39)

Eröz’e göre de İktisadi kalkınmayı yaratan, teşkilat kuran, icat ve keşiflerde bulunan insandır. "...En derin iktisadi değişmelerin pek çoğu, insana ait iktisadi olmayan saiklerin ve emellerin birer sonucudur" (Eröz, 1973, s. 182,367) Literatürde iktisat ve zihniyet ilişkisini gösteren birçok akademik çalışma bulunmaktadır (Ülgener, 1951; Ülgener, 2012; Sunar, 2012; Açıkgöz, 2015; Yılmaz, 2011).

Zihniyetin tesisinde en önemli kurum ise eğitimidir. Ulusların tarihinde devlet kuran, devlet başkanı olanlar arasında çok az kişinin eğitim uygulayıcısı olduğu bilinmektedir. İşte, Atatürk eğitimci kişiliğiyle de bu görevi üstlenmiştir. Türk ulusunun “Başöğretmen”i olmuştur (Sönmez, 2014, s. 8) . Zihniyet oluşumunda eğitim faktörünün bilincinde olan Atatürk’ün eğitim felsefesi ve eğitim politikaları çağdaşı diğer devlet adamlarınınkinden oldukça farklıdır. Bütün dünyada devletlere egemen olan kişi veya partiler yalnızca kendi ideolojik yaklaşımlarını kurumlarına ve uygulamalarına yansıtmuşlardır. Örneğin İtalya eğitim politikalarını faşist devlet yapısına göre şekillendirmiş, aynı şekilde totaliter devletler de eğitim politikalarını

oluştururken “din” faktörünü temel esas almışlardır. Sonuçta ülkeler bütün eğitim politikalarını tek bir unsur üzerine inşa etmişlerdir.

Atatürk, fikir çeşitliliğine pek uygun olmadığı düşünülen askeri alanda bile tekçiliğe karşı, çoğulcu esnek bir dünya görüşüne sahiptir. Çoğunlukla sivillerin askeri sahanın sadece sert bir emir komuta zincirinden oluştuğuna yönelik zanlarının aksine Atatürk komutanlık yaptığı askeri birliklerde dahi fevkalade ve aniden ortaya çıkan durumlara ilişkin subayların, astsubayların hatta erlerin fikirlerinin serbestçe oluşmasına ve ezilmemesine dikkat etmiştir. Hatta ona göre Derne’de sayı, mühimmat ve teknik üstünlüklerine rağmen İtalyan işgal kuvvetlerini üç kilometrelik istihkâmlarında hapseden sebep Osmanlı kuvvetlerindeki bu fikir üretme ve inisiyatif alma verimliliğidir. Onun şu sözleri meseleyi açıklıkla izah etmektedir:

“Bir kuvveti meydana getiren insanlar, hayatları fikirleri, hareket serbestlikleri ezilmemiş, gürbüz neşeli erlerden ve subaylardan oluşursa böyle bir kıtada bizzat fikir üreterek kendiliğinden iş görme özelliği çok iyi ortaya çıkar... Gerek kumandanların ve gerek erlerin, bizzat fikir üreterek kendiliklerinden iş görebilecek meziyette yetişmiş olduğuna kanaat olmadan, bir askeri kıtanın, bir ordunun, güvenilir ve dayanılır bir kuvvet olarak tanınması gaflettir, felakettir.” (Atatürk, 2003a, s. 170,171)

Askeri sahada bile tekçi düşünmemiş olan Atatürk bütün bunları değerlendirmiş ve eğitimin felsefi manada “monist” yani “tekçi” olmamasının gerektiğini belirterek yeni Türk eğitiminin temelini atarken eğitimin birden fazla unsuru kapsamasına özen göstermiş ve Türk eğitim felsefesinin temeline bilimi, akı, fenni ve felsefeyi koymuştur. Bu da Atatürkçü düşünce sisteminin katı bir doktrin olmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır (Kara, 2018).

Atatürk gençliğin eğitiminin eskiden beri denenmiş süregelen değersiz ve hatta zararları kanıtlanmış bir felsefe ve dünya görüşüne göre yapılamayacağını da belirterek “Türk milletini ileri götürececek insanlı, akılcı yeni eğitim ilkeleri”ne olan gereksinimi vurgulamıştır (Akyüz, 1994, s. 354).

Atatürk'ün Çoğulcu Eğitim Felsefesi ve Manevi Kalkınma

Atatürk'ün bütün söylev ve fiillerine dikkat edilirse Türk milletine duyduğu derin sevginin işaretleri görülebilir. Şüphesiz siyasi tarih halkını seven lider örnekleriyle doludur. Ancak bu liderlerin çoğu sevdiklerini söyledikleri halkı kendilerine göre biçimlendirmek amacıyla tahakküm ve baskı altında tutmaktan da vazgeçmemişlerdir. Bu sevgi sahip olma ve elde etmeye yönelik esaret altına alıcı bir hırsa dayanmaktadır. Aynen çocuklarını çok sevip ve fakat onları korumak kisvesi altında kişilik sahibi olmalarını engelleyen aileler gibi. Atatürk'ü böyle liderlerden ayıran çok önemli ve değerli bir fark da bu husustadır: Atatürk'ün millet sevgisi boğucu, hegemonik-tahakkümcü ve sahip olmaya dayalı değil, özgürleştirici, bireysel ve milli karakteri besleyici, üretken bir bilgelik sevgisine philo-sophia (felsefe)'ya dayanmaktadır. Nitekim Platon'a göre yalnızca philo-sophia (felsefe) kaynaklı bir sevgide sahip olma ve elde etme hırsı olmayacaktır (Özlem, 2002, s. 174) Erich Fromm da "olmak ilkesi" ne dayalı bir hayatın "sahip olmak" ilkesinden hareket eden bugünkü modern hayattan üstün olacağını savunmaktadır. (Fromm, 1991) Celal Bayar'a göre Atatürk'ün hegemonik ve monist (tekçi) olmadığını gösteren kanıtlardan biri de "onun her şeyden önce 'sistemci olmamasıdır', çünkü sistemlerde her şeyi tek sebebe bağlamak hastalığı vardır. Atatürk kendisinin de ifade ettiği gibi O 'her olayı kendi kanunları içinde' incelerdi." (Bayar, 1978) Bu hususiyeti Atatürk'ün devrimcilik anlayışının gereği olarak açıklayan Kışlalı; bunun eskimiş kurumların yerine çağdaş kurumları koymayı, sürekli olarak yeniliklere açık olmayı ve değişen koşullara göre değişmeyi ifade eden "kalıplaşmama"yı gerektirdiğini savunur (Kışlalı,1993, s. 23). Bu tutumun bir filozof tavrı olduğundan kuşku yoktur. Büyük Eğitim Filozofu Martin Buber'in "Ben ve Sen" adlı eserine uzun bir giriş yazısı kaleme alan Walter Kaufmann Buber'in filozofluğunu överken şöyle demektedir: "O, kuralların adamı değil; her kişiyi, her durumu, her konuyu kendi şartlarında ele almaya gayret eden bir insandı (Buber, 2017, s. 31). Atatürk Yahya Kemal'le olan konuşmasında, " her olayı kendi kanunları içinde incelerim ama bunu yaparken de hiçbir zaman 'insan'ı ve 'evren'i gözden kaçırmam" diyor... (Bayar, 1978, s. 28).

Eğitim sahasının saygın bilim insanlarıncı Atatürk "eşsiz bir eğitimci, hatta bir eğitim bilimci" olduğu kabul görmektedir (Senemoğlu, 2018). Bu yönüyle bir ulusun yaşamında eğitimin önemini en iyi anlamış ve anlatmış devlet kurucusu olduğu belirtilmektedir. Sönmez'e göre Atatürk, dört bin yıllık Türk tarihinin bilinen iki bin beş yüz yıllık kesiminde eğitim kavramına yaklaşımı ve bir milletin kaderinde bu

kavramın önemini idrak edişi ile benzersiz bir düşünce ve uygulama sergileyen “en tipik lider”dir (Sönmez, 2002).

Atatürk’ün Cumhuriyetçilik fikri veya ilkesi eğitimde özgür düşünceyi ve özgür vicdanı engelleyen unsurları ortadan kaldırmıştır. Neticede modern, yaygın, disiplinli, parasız, karma ve çağdaş olan eğitim ilkeleri sayesinde, eğitimin nitelik ve nicelik yönünden gelişmesi sağlanmıştır (Demirtaş, 2008).

Atatürk her şeyden önce eğitimin manevi kalkınmanın temeli olduğunu kabul etmektedir. “...insanlar yalnız maddi değil özellikle bu maddi kuvvetlerde bulunan manevi kuvvetlerin etkisi altındadır. Milletler de böyledir. Manevi kuvvetler ise özellikle ilim ve irfan ile yüksek bir surette gelişir. Bu sebeple; hükümetin en verimli ve en önemli görevi maarif (eğitim) işleridir.” (A. A. Merkezi, 2006, s. 244-245) Ayrıca eğitimin önemini vurgulayan başka bir konuşmasında; “... En mühim ve feyizli vazifelerimiz milli eğitim işleridir. Milli eğitim işlerinde mutlaka muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin hakiki kurtuluşu ancak bu suretle olur...” demiştir. “...İşleyen ve kapsamlı bir maarif için vatanın hudutları içerisinde önemli merkezlerde çağdaş kütüphaneler, bitki ve hayvanat bahçeleri, konservatuarlar, çalışma alanları, müzeler ve güzel sanatlar sergileri kurulması gerektiği gibi özellikle şimdiki idari teşkilata oranla ilçe merkezlerine kadar bütün memleketin matbaalarla donatılması gerekmektedir ...” (Atatürk, 1997, s. 315,316) Burada maddi kuvvetlere verilen görece önemin dahi manevi amaçlı olduğu anlaşılmaktadır. Onun sözleriyle: “insanların saygısının ve yüceltmesinin, itaat ve bağlılığının, kendisinden maddeten değil, manen yüksek olanlar hakkında ortaya çıkması insan ruhunun gereklerindedir” (Atatürk, 2003a, s. 164) Dolayısıyla birçoklarınınca yapılan kaba bir genellemenin tersine Atatürk maddi kuvvetlere kendi içinde (bizatihi istenen) bir amaç olarak sarılmamaktadır. Aslında O, medeniyet yaratma ve yaşatmada maddi ve manevi unsurlar arasındaki dengenin farkındadır. Maddenin egemenliği toplumları manevi buhran ve kargaşalığa sürüklerken; ruhun hâkimiyeti de uyşukluğa ve yıkılışa sebep olur. Bu nedenle Türkler eski çağlardan beri madde ve mana dengesine dikkat ederek azametli devirler yaratmıştır (Turan, 2016, s. 26).

Atatürk’ün bütün bunlardan maksadı toplumdaki yaygın bilgisizliği yenmektir. Ona göre:

“... milleti yüzyıllarca başkalarının hırs ve faydalanma aracı kılan en büyük düşmanı bilgisizliktir. Milleti yüzyıllarca kendi benliğine sahip yapmayan, milleti yüzyıllarca kendi hakkında ihtiyatsız bulunduran hep bu

bilgisizliktir. Hükümdarların, şunun, bunun milleti esir gibi, köle gibi kullanmaları, bütün vatani kendi öz arazileri gibi saymaları hep milletin bu bilgisizliğinden istifade etmek sayesinde idi. Gerçek kurtuluşu istiyorsak, her şeyden önce, bütün kuvvetimiz ve bütün süratimizle bu bilgisizliği yok etmeye mecburuz” (Akyüz, 2009, s. 336).

Atatürk'ün eğitim felsefesini dönemin Milli Eğitim Bakanlığı'nın genelgelerinde nasıl somutlaştığını açıkça görebiliriz. Eğitim Bakanı İsmail Safa Özler'in 8 Mart 1923 tarihli genelgesinde “Nesillerin milli varlıklarıyla çatışmayan her fikre saygılı olarak yetiştirilmesi” eğitim amaçları arasında zikredilir. Aynı genelgede Atatürk'ün sözlerine yer verilerek öğretimin temel amaçları içerisinde “bilginin insan için bir süs, baskı aracı veya medeni bir zevk olarak telakki edilmediği” özellikle vurgulanır. Yine o dönemin eğitim bakanlarından Vasıf Çınar'ın 8 Eylül 1924 tarihli genelgesinde eğitim ve öğretimin temel amaçları arasında “okulların vicdan ve fikir hürriyetine sahip bilinçli ve sorumluluk sahibi vatandaşlar yetiştirmesi” sayılır (Demirtaş, 2008).

Osmanlı'da geleneksel ve modern eğitim kurumlarının bir arada olmasıyla (medrese, modern hukuk fakültesi; modern tıp geleneksel tıbbiye vb.) ayrı ayrı iki sistemde okumuş hayat görüşleri farklı iki nesil arasındaki anlaşmazlık yüzünden başta eğitim meseleleri olmak üzere hiçbir işin üzerinde ciddi olarak durulamıyordu. Dolayısıyla hiçbir işte esaslı karara varılamıyordu (Okur, 2005, s. 201).

Mustafa Kemal Paşa milli eğitim amaçlarını daha İstiklal Savaşı esnasında ortaya koymuştur. 9 Mayıs 1920'de okunan Hükümet programına bakıldığında, Osmanlı dönemindeki hükümet programlarında pek rastlanılmayan milli şuuru geliştirme, kendine güven duyma, girişim gücüne sahip olma, kendi bünyemize uygun programlar geliştirme gibi bugünkü modern eğitimde kullanılan temel ilkelerin daha o zaman düşünüldüğü görülür (Karagözoğlu, 1985, s. 196). Esasında bütünlüklü olarak bakıldığında Atatürk'ün eğitim felsefesinin onun siyaset felsefesinden ayrı düşünülemediği anlaşılabilmektedir.

Dengeli Bir Bağımsızlık Hamlesi: Atatürk'ün Siyaset Felsefesi

Atatürk'ün siyaset felsefesi bazı araştırmacıların yaptığı gibi farklı etnik aidiyet hislerinden ve ideolojik kimlik kaygılarından hareket ederek açıklanamaz. Siyasi ereklere bilim kisvesine bürümek için bilimsel temelleri ve felsefi derinliği olan birçok siyasi ve hukuki terimi özensizce ve asli anlamlarına aykırı olarak

kullananların usulden ve esastan çürük; ama gayeleri çok net olan sözde analizleriyle onun düşünceleri anlaşılabilir. Zaten bunların amaçları da anlamaya değil çarpıtmaya dönüktür. Kışlalı'nın vurguladığı gibi böyleleri orijinal olabilmeye uğruna Atatürk'ü demokrasi karşıtı gösterebilmek için kendi düşüncelerine bilim kılıfı giydirmeye çabalayanlardır (Kışlalı, 1993, s. 16). Kaldı ki Atatürk döneminin otoriter bir rejim olduğunu savunduğu halde bunun totaliter rejimlerle karıştırılmaması gerektiğinin altını çizen de var (Vergin, 2012, s. 47). Nitekim Mustafa Kemal Samsun'da milli mücadeleyi alenen başlatmasından itibaren merkezi hükümetin millet iradesine dayanması için var gücüyle Meclis' in açılması için çalışmış ve bunda da muvaffak olmuştur. Sivas Kongresince de aynen kabul edilecek olan Erzurum Kongresi Beyannamesi'nin 8. Maddesi ortadadır:

“Milletlerin kendi mukadderatını tayin ettiği bu devirde merkezi hükümetimizin de milli iradeye tabi olması zaruridir. Çünkü: milli iradeye dayanmayan herhangi bir hükümet heyetinin kendince ve şahsi kararları milletçe veri olmadıktan başka, dışarda da geçerli olmadığı ve olamayacağı şimdiye kadar yapılan işler ve neticeler ile sabit olmuştur. Dolayısıyla: Milletin içinde bulunduğu sıkıntı ve endişe halinden kurtulmak çarelerine bizzat başvurmaya hacet kalmadan merkezi hükümetimizin milli meclisi hemen ve an kaybetmeden toplaması ve bu suretle millet ve memleket mukadderatı hakkında alacağı bütün kararları milli meclisin denetimine arz etmesi mecburidir.” (Atatürk, 2003c, s. 240)

Mustafa Kemal'in alınacak bütün milli kararları oldubittiye getirmeden nihai karar mercii olan millete ve milleti temsil yetkisi olan kongrelere sunarak demokratik meşruiyete sonuna kadar bağlı olduğunu Sivas Kongresi'nin nizamnamesi de gösterir. Heyeti Temsiliye hakkında alınan karar buna somut örnektir: “Heyeti Temsiliye... Memleket ve milletin mukadderatını katiyen tayin ve tespit edecek vaziyetler için dahi, son ve kati kararı, kongre görüşmesiyle verebilir...” (Atatürk, 2003c, s. 360). Damat Ferit Hükümetini düşürmeyi başardıktan sonra yeni atanan Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya 3 Ekim 1919'da gönderilen telgrafta yeni hükümetçe “kati ve açık olarak” aşağıdaki üç ana unsurun “kabul edilip edilmeyeceği” sorulmaktadır. Bunlar: “1.Yeni hükümetin, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde tayin ve tespit edilen milletin meşru teşkilat ve maksatlarına riayetkâr kalması. 2. Milli Meclis'in toplanarak fiili denetime başlayıncaya kadar milletin mukadderatı hakkında hiçbir kati ve resmi taahhüde girilmemesi. 3. Sulh Konferansı'nda... Delegelerin eskisi gibi ehil olmayanlardan tayin edilmeyip, milletin hakkıyla emellerini tamamen müdrük

ve itimadına mazhar vukuf ve iktidar ehlerinden seçilmesi” Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Fransız Le Temps Gazetesi’nin sorularına “...Milli Meclis her türlü taarruz ve müdahaleden korunmuş bir şekilde, tam bir ciddiyetle kanun yapma vazifelerini yapmaya giriştikten sonra... Mevcudiyeti devam ettirmeye sebep kalmamış olacağından, milli teşkilat, tüzüğü gereğince mesaisine son verecektir” şeklinde verdiği cevap önemli sayılmalıdır (Atatürk, 2003d, s. 186,384). Aynı şekilde Mustafa Kemal, Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile yazışmasında saltanatın ve hilafetin başkenti olan İstanbul’da düşman donanmasının top ve işgal kuvvetleri altında, düşman polis ve jandarmasının fiili müdahalesi altında, tüm basının sansür denetiminde “şahsi ve toplumsal haklarımız bunların baskısı altında muhterem kabine erkânına varıncaya kadar giren ve çıkanlar yabancı muayene ve teftişine tabi bulunmakta” olduğunu açıkça belirtmektedir. “Bütün manası ile saltanat ve hilafetin payitahtı kuşatma altında olup hâkimiyetimiz burada manen ve fiilen geçersizdir” demektedir. Dolayısıyla başkentinde içinde bulunduğu acı vaziyetin Milli Meclis’in İstanbul’da düşman baskısı altında kendi hukukunu müdafaa etmek üzere vazife yapmasının imkânsızlığı açıklanmaktadır. Mustafa Kemal, Milli Meclis’in bu vaziyet altındaki başkentte toplanmasının İstanbul’u işgal etmeyi uygulamaya koymuş olan İtilaf devletlerinin haksızlıklarını milletin aynen kabul etmesi manasına geleceğini hâlbuki hariçte toplanılmasının, aynı zamanda başkentinde şimdiki acı vaziyetinin de cihana karşı alenen ve fiilen protesto edilmiş olması yüce faydasını sağlayabileceğini savunur. Çanakkale Müstahkem Kumandanı Miralay Şevket Bey’e yazdığı telgrafta da “Meclisi Mebusan’ın her bakımdan emniyetli bir mahalde toplanması, ilk ve esas şarttır” demektedir. (Atatürk, 2003e, s. 28,87).

Atatürk, onlarca savaş yönetmiş, en son olarak Milli Mücadele Hareket’ini başlatmış, yıkılmakta olan imparatorluğun son meclisinin son kez toplanmasını sağlayarak Misak-ı Milli kararını aldırarak, bu kararı, İstanbul’un resmen İngiliz İşgaline uğramasıyla Ankara’da topladığı Büyük Millet Meclisi’nin iradesiyle adım adım uygulamaya koyan tarih boyunca esaret yaşamamış Büyük Türk Milleti’ni zillet ve esaret altında kalmaktan kurtaran Büyük Kahramandır. Osmanlı “Düveli Muazzama” ile boy ölçüşmeye kalkarak bu büyük devletlerin siyasi ve iktisadi boyunduruğundan kurtulmak teşebbüsünde bulunmuştu ve nihayet hâkim unsuru Türkler tam da bu nedenle öbürlerinden daha ağır cezaya layık görülüyordu. Almanya’nın, Avusturya’nın, Bulgaristan’ın hemen hiçbir bölgesi askeri işgal altına almadıkları halde Türkiye’yi silahla zaptedip işgale girişmişlerdi (Karaosmanoğlu, 2010, s.24). Savaşı dört yıl uzattığı için parçalanması ve cezalandırılması gayesiyle

galiplerin en amansız davrandıkları Türk İmparatorluğu oldu (Ortaylı, 2018, s. 114). Bu tarihi gerçek iyice hazmedilmeden Atatürk'ün mücadelesi ve daha sonra uygulamaya koyduğu inkılapları anlaşılamaz. Örneğin kapitülasyonları ortadan kaldıran Türk milletinin meşru ve haklı davasını dünyaya kabul ettiren Lozan Antlaşmasının başarısı ancak bu arka plan bilinerek kavranabilir. Çünkü Atatürk felsefesi ne salt parlak bir kuram ne kuru bir askeri, politik güç uygulamasına dayanan salt bir pratiktir. Kuram ve pratiğin kendinden önceki her türlü skalayı aştığı mükemmel bir kaynaşmasıdır. Bu mükemmeliyetin kendi tarihsel pratik ve düşünsel özgünlüğü beraber değerlendirilmeden devrimlerin bir ulusal modernleşme ideolojisi olduğu anlatımı çok sıradan, zayıf ve yetersizdir. "Ata'nın asıl sırlı ve özlü tarafı felsefi cephesidir" tespitiyle "bizzat kendisi canlı bir felsefeydi" çıkarımını yapan Naşit Kızılay Atatürk'ün yazılı bir kitaptan işe başlamadığını fakat onun felsefi esasının ruhunda meknuz (saklı) olduğunu, haiz bulunduğu manevi kudretin, kitaplara intikal edemeden aksiyona başladığını, ruh halinde bulunan bu felsefesinin zamanla mefhum (kavram) kalıplarına büründüğünü savunmaktadır. Ona göre "ilim geçtiğimiz yolları, felsefe geçeceğimiz yolları aydınlatır. Esaret içinde yaşamak istemeyen bir varlık her iki istikamette yürümek mecburiyetindedir. Büyük Atatürk Türk Milleti'nin cevherinde yer alan her iki özü keşfetmiş ve ortaya çıkartmıştır", sonuçta cemiyetten almış olduğunu ferdi derinliklerinden gelen kuvvet ile yüz bin misline çıkararak tıpkı kendisi gibi cemiyete hamle yaptırmıştır. (Kızılay, 1955, s. 3,9). Dolayısıyla Atatürk'ün uygulamalarında pratiğin teorinin önüne geçtiği söylenebilir ama bir felsefi esasa dayanmadığı veya aceleci bir yakıştırmacılıkla pragmatizme dayandığı söylenemez. Atatürk'ün netice almaya önem veren veya sonuç odaklı değerlendirmeleri görünüşte pragmatizme uysa da bunu Bayar "Atatürk'ün pragmatist olduğunu belgelemeye yeterli" görmemektedir. Çünkü ona göre "Atatürk her şeyden önce 'sistemci' değildi, hatta kendisinde bir sistem alerjisi" vardı (Bayar,1978, s. 26). Bu cümleden hareketle Atatürkçülüğün daha çok siyasal yönü ağır basan ama felsefi alt yapısı çok sağlam bir çağdaşlaşma dizgesi olduğu söylenebilir. Bu anlamda elbette Atatürkçülük 1920'lerde demokratik bir yönetim biçimi değildir ama totaliter veya faşist bir yönetim biçimi hiç değildir. Çünkü cumhuriyetçi ve liberal ülküsüyle, esnek yapısıyla, kendi içindeki çeşitli siyasal eğilimlere hoşgörülü yaklaşımı ile komünist ve faşist düzenlerle hiçbir ilgisi yoktur (Adem, 1999). " Millet işlerinde haklılığın ancak ulusal kararlara dayanmakla" olacağına inanan, ilkin ordu sonra meclis diyenlere karşı çıkan "Orduyu yapacak olan millet ve onun adına meclistir" diyen,

“her kerameti meclisten bekleyen” , “her şeyin yasal olması”nu isteyen yeryüzünde bir tek diktatör görülmemiştir. O, her adımında milli vicdanı ve kararı gerçekleştirmek isteyen ama bunu yaparken çok stratejik davranan, milli maksatlara zarar verebilecek hiçbir şahsileştirme eğilimine yaklaşmadan, mevcut şartların ve kişilerin zaaf ve kabiliyetlerini göz önünde bulundurarak yerel, genel ve uluslararası karmaşık güç dengelerini gözetilen ölçülü bir diplomattır. 20 Ağustos 1919’da Fransız Binbaşı Brüno’nun Kongre’yi engellemeye yönelik tehditiyle şehrinin işgalinden endişelenen Sivas Valisi Reşit Paşa’ya çektiği telgrafta Brüno’nun tamamen blöf yaptığını, sonradan ağız değiştirmesinin ve mülayimleşmesinin şahsını kazanmaya yönelik olduğunu, İstanbul’daki Fransız siyasi ricalinin Anadolu’daki milli hareketin taleplerinin açıkça belli olmasını iyi karşılayacaklarını ve bu hususta yazılı teminat vermeye hazır olduklarını, Sivas Kongresi’nin Erzurum Kongresi içeriğinden çok farklı olmayacağını belirttikten sonra Mustafa Kemal şunları vurgular:

“Kongre’de İtilaf devletleri aleyhinde tahriklerde bulunmak gibi maksatlar katiyen mevcut değildir. Burada şunu da arz edeyim ki bendeniz ne Fransızların ve ne de herhangi bir yabancı devletin sahip çıkmasına tenezzül eden şahsiyetlerden değilim. Benim için en büyük korunma noktası ve şefaahat kaynağı milletimin sinesidir. Kongrenin toplanma lüzumu, zamanı ve mahalli hakkında tesirli olmak, bendenizin şahsi hükmünüün pek ziyade üstünde tesire sahip olan millet kararıyla alakalı bir keyfiyettir” (Atatürk, 2003c, s. 282).

Mustafa Kemal, 7 Temmuz 1919’da ikinci bir İzmir Vakası’na meydan vermemek için askeri ve milli teşkilatın itilaf devletlerinin baskısı vasıtasıyla hükümet emri dahi olsa hiçbir şekilde ilga edilmemesini emrini içeren kolordulara gönderdiği tamimde “Devlet ve milletin mukadderatında milli irade etken ve hâkimdir. Ordu işbu milli iradeye tabi ve onun hizmetindedir” ibaresini birinci maddede belirtmiştir (Atatürk, 2003c, s. 155). 5 Ocak 1923’teki konuşmasında “Biz, keyfi hareket etmeyiz. Müstebit asla değiliz. Hayatımızda bütün faaliyetimiz memleket işlerinde keyfi, müstebidane hareket edenlere karşı mücadele ile geçmiştir.” (Karal, 1981, s. 22,158) diyerek ömrünün despotlarla mücadele ile geçtiğini ifade eden Atatürk gerçekten de yanlış bulduklarını, düzeltilmesi gerekenleri, yapılması icap edenleri henüz siyasi bir yetkiye sahip değilken de söylemekten ve yazmaktan çekinmemiştir. Örneğin 8 Kasım 1918’de Sadrazam İzzet Paşa’ya çektiği resmi telgrafta: “...ben hangi hal ve vaziyette bulunursam bulunayım, doğru olduğuna inandığım ve gerekenlere bildirilmesini memleketin selameti icabı kabul ettiğim görüşlerimden vazgeçmem

tabiaten mümkün değildir.” Der. (Atatürk, 2003b, s. 280) İngiliz işgal komutanı General Milne'nin Harbiye Nezaretine bir muhtıra vererek İstanbul, İzmit, Çanakkale ve bütün sahillerdeki ve cephanedepolarındaki askeri memurlar ve Türk muhafızları kaldırarak yerlerine İngiliz görevlilerinin yerleştirilmesini talep etmesi üzerine bakanlığın Hükümeti durumdan haber etmesine rağmen Hükümetin böyle taleplere boyun eğeceği İzmit Cephaneliğinin İngilizlere teslim edilmesine dair emir göndermesiyle açığa çıkar. Bu gelişme üzerine 1-2 Mart 1920 tarihinde 1. Kolordu Kumandanlığına Heyeti Temsiliye namına çektiği resmi telgrafta Mustafa Kemal Avrupalıların her gün yeniden yaptıkları bu zulümlere karşı tek bir kurşun bile teslim etmenin vatana karşı bir suikast olacağını ihtarla “hatta hükümet emir vermiş olsa bile, ahali kuvvetlerine dayanmak suretiyle hiçbir silah ve cephanenin düşmana teslim edilmemesini” ve düşmanın fazla kuvvet sevk ederek silahları zorla alabileceği yerlerde ise silah depolarının iç taraflardaki güvenli bölgelere gizlice nakil edilmesini ister (Atatürk, 2003g, s. 26).

Sofya Askeri Ataşeliği görevinden kendi isteğiyle cephe görevine atanan kaymakam rütbesindeki Mustafa Kemal, ilk görüşmelerinde Bulgarların Alman Ordusunun başarılı olacağından şüpheli oldukları bilgisini kendisinden aldıktan sonra hiddetlenerek şahsi kanaatini soran Ordu Kumandanı Alman Liman Von Sanders Paşa'ya “Bulgarları, bakış açılarındaki haklı görüyorum” diyerek fikrini saklamayı “vicdani muhakeme” sine uygun bulmamıştır. Tuğgeneral rütbesinde 7. Ordu Kumandanı iken 20 Eylül 1917 tarihinde Başbakan ve İç İşleri Bakanı Talat Paşa'ya ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya ayrı ayrı gönderdiği memleketin genel vaziyetini ve askeri ve sivil zafiyetleri bir bir sıraladığı raporuna“...bunları açıklamakla vicdanım üzerinden büyük bir yükü kaldırmış olduğum kanısındayım.” İfadesiyle son verir. Adı geçen raporunda Mustafa Kemal genel olarak “sivil hükümetin bütünüyle acizlik içinde olmasını” memurlarla ilgili rüşvet, vurgunculuk ve yolsuzluklardan, adalet işlerinin kesinlikle işlememesinden ileri geldiğini açıkça yazar. “Savaş sürmekte iken karşısında bulunduğumuz en büyük tehlike, her yönden çürüyen koskoca devletin bir gün içten birden bire ve hep birden çökmesi mümkündür” diyerek devletin en üst düzey makamını ve sorumlularını resmen ikaz eder. Ayrıca Almanların savaşın uzamasından yararlanarak bizi sömürge durumuna sokmak ve ülkemizin bütün kaynaklarını kendi ellerine almak politikasına karşı olduğunu söyleyerek “devlet büyüklerinin bu konuda hiç olmazsa Bulgarlar kadar bağımsız ve kıskanç olmalarını” gerekli gördüğünü, bağımsızlık konusundaki kıskançlığımızın Almanlarca gereği gibi anlaşıldığı zaman Türkleri Bulgarlardan

daha saygın göreceklerini, iyi yöneteceğim diye herhangi bir müttefike ve özellikle Almanlara durmadan fedakârlıkta bulunmanın onlarda acıma ve insaf duygularını değil belki verdiklerimizden yüz kat fazlasını alma hırsı yaratıp, isteklendireceğini vurgular. (Atatürk vd, 2006, s. 6)

Atatürk'ün vatan ve millet aleyhine gizli kapaklı çevrilen işleri yeri geldiğinde milli çıkarlara uygun olarak aleni hale getirdiği de bilinmektedir. İç İşleri Bakanı Ali Kemal'in Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak gibi milli hareketlere yardımından dolayı İngilizlerin talebiyle Mustafa Kemal'in görevinden azlolunduğu yönünde mülki makamlara gizlice tamim göndererek itibarını ve milli vicdanı sarsmaya çalışması üzerine 27 Haziran 1919'da tüm sivil ve askeri makamlara çok açık ve vaziyeti izah eden bir karşı tamimle cevap verir. Kendisinin padişah dahil resmi üst makamlardan azline dair bir emir almadığını belirttiikten sonra Ali Kemal'i tarih ve hukuk önünde sorumlu tutacak bu yanlış davranışının tanımlamasını yapar:

"...Ali Kemal Bey'in bu gizli yayın ve tamiminin ne gibi hastalıklı düşünceler altında cereyan ettiğini zaman ve hadiseler yakında herkesin gözünde ispat edecektir. Devlet yöneticileri arasında nifak ve memlekette kanunsuzluk ve disiplinsizlik ve netice olarak anarşi doğurmaya sevk eden bu tehlikeli zihniyetin tarih ve millet gözünde vehamet ve sorumluluğu noktasına nazarı dikkati çekmeyi gerekli sayarım." (Atatürk, 2003c, s. 129,130).

Sivil Mustafa Kemal ve Milli Mücadele Örgütlenmesinin Sivil Niteliği

Mustafa Kemal, memuriyetinin bitişi hakkında herhangi bir padişah emri söz konusu olduğunda resmi sıfat ve vazifesinden hemen ayrılacağını vurguladıktan sonra: "...ve bunu başkalarından evvel bizzat benim tamim edeceğim aşikârdır" demektedir. Yalnız burada dikkat edilirse sadece resmi sıfat ve vazifesinden ayrılacağını ama tarihten, kendi özünden ve milli vicdandan aldığı vazifeye sonuna kadar büyük bir kararlılıkla gideceğinin altını çizmektedir: " Böyle bir halde vatani kurtarmaya dayanan dini ve milli içtihadımı sinei millette bir millet ferdi (sivil) olarak dahi takip etmek benim için en yüce bir vazife ve en kati bir emeldir" (Atatürk, 2003c, s. 130). Mustafa Kemal'in resmi olarak görevden alındıktan ve akabinde kendisinin de askerlik mesleğinden istifa ettikten sonra *sivil bir kişi olarak* ve nüfuzlu eski siyasiler ve eski devlet yöneticileri, eski askerler, şeyhler ve din

adamları olmakla beraber neredeyse milli kongreleri tamamen sivil kimselerle sevk ve idare ettiği gözlerden uzak kalmış bir husustur. Ağustos 1919'da Annesi Zübeyde Hanım'a yazdığı İngilizlerin ve hükümetin baskısıyla askerlik mesleğini sürdürme imkânı kalmadığını açıkladığı özel mektubunda düşündüğü tek çare olarak bu hususu şöyle belirtir: "Hakikaten vatan ve milletimizi kurtarabilmek için yegâne çare askerliği bırakıp serbest olarak milletin başına geçmek ve milleti yekvücut bir hale getirmekle ortaya çıkacak kudret ve milli hareketi iyi kullanmak..." (Borak, 1998, s. 203-205). Mustafa Kemal 4 Eylül 1919'da Sivas Kongresi Açış Konuşmasında milletimizin adilane bir barış olacağını ümit ettiğini hâlbuki İtilaf Devletlerinin Mütarekename hükümlerini bile ihlal ederek yaptıkları haksızlıkları, şımarttıkları Hristiyan unsurların milletimizin haysiyetini kırmaya yönelik çılgınlıklarını, Batı Anadolu'daki Yunan Mezalimini ve Doğuda Ermenilerin katliam siyasetini saydıktan sonra hilafet merkezine ve hükümdar saraylarına kadar yaşanan işgal, tecavüz ve tahakkümlere karşı resmi merkezi hükümetin "tarihte bir misli daha görülmemiş surette tahammül" ettiğini "ve daima zayıf ve aciz bir konumda" kalmasının "milletimizi şiddetli bir uyanışa sevk" ederek "milli namus ve bağımsızlığı kurtarmak maksadıyla" Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri kurmasına neden olduklarını belirtir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta "İtilaf devletlerinin haksızlıkları ve merkezi hükümetin zaaf ve aczi karşısında... Mevcudiyetini ispat ve fiili tecavüzlere karşı namus ve bağımsızlığını kurtarmak maksadıyla..." Türk milletinin sivil bir inisiyatif olarak ve kendiliğinden bu cemiyetleri kurmasıdır. Mustafa Kemal bu gerçeği bir 'sivil' kişi olarak Sivas Kongresi'nde açık yüreklilikle teslim eder: "...Dolayısıyla milli cemiyetler düşmanların esaret boyunduruğuna girmemek kastıyla milli vicdanın azim ve iradesinden doğmuş yegâne teşkilat oldu." (Atatürk, 2003c, s. 312). 31 Ekim 1919 tarihinde alınan Heyeti Temsiliye Kararı'nda yer alan Müdafaa-i Hukuk Erzincan şubesine yazılan emirde Cemiyet'in program ve görüşlerini kabul etmiş olan memurların lüzumunda davet edilip görüşlerinin alınabileceğini ve fakat Cemiyet daimi üyeliğine kayıtlarının uygun olamayacağı belirtilmektedir. "Heyeti idare ve merkeziye üyelerinin sadece milli vazifelerle meşgul olmaya vakti olan ve memur bulunmayan vatandaşlardan seçilmesinin zaruri olduğu" nun vurgulanması yukarıda bahsi geçen 'sivil' niteliği göstermektedir (Atatürk, 2003d, s. 36).

Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Aralık 1919 tarihinde Kırşehir Gençler Derneği'ndeki hitabesi onun sivil örgütlenmeye ne kadar değer verdiğinin çarpıcı örneklerinden

biridir. Bu sivil zihniyet aynı zamanda yaşanan acılardan çıkarılan bir tarihi şuurudur:

“Milletimiz, teşkilat fikrini henüz zihnine sokmamıştır. Çoğunlukla bunu hükümete terk eder. Bu, milletimizin öteden beri ihtiyat ettiği bir ahlâktır. Büyüklere hürmet iyi bir ahlâktır. Fakat, zaman, hadiseler ve tecrübeler gösterdi ki, kendiliğinden milletin mütehassis ve mütefekkir olması lazım. Her ne şekil ve vasıfta olursa olsun, başkasına terk etmemek lazımdır, ederse bugünkü netice hâsıl olur... Fakat düşününüz! Milletimizin her ferdi mütefekkir ve mütehassis bir tarzda yetiştirilmiş olsaydı, muhakkak bu hale gelmeyecekti...” (Atatürk, 2003e, s.381)

Atatürk'te Cumhuriyet ve Demokrasi; Dış Politika ve İç Politika Ayrılmazlığı

Mustafa Kemal, Harbiye Nazırı Ferid Paşa ile 5 temmuz 1919'da telgraf başında yaptığı konuşmada Ferid Paşa'nın İtilaf Devletleri temsilcilerinin tehditkârane bir lisanla istedikleri, dolayısıyla kendisinin hem onlara hem de Padişah'a söz verdiğinden bahisle İstanbul'a dönmesi gerektiği yönündeki emrine baş eğmeyeceğini bildirir. Ferid Paşa'nın “Paris Konferansı kararlarına boyun eğmekten başka yapılacak bir şey görülememektedir. Şimdilik iyi geçinme şikkını seçmek uygun gibi görülüyor ve işte bu sebeptendir ki acilen Dersaadet'e hareketiniz bekleniyor” şeklindeki telgrafına İzmir ve Antalya'nın Hükümetin bilgisi olmadan nasıl işgal edildiğini, İzmir ve Aydın'da binlerce ırz ve namusun ayaklar altına alındığını, bu kanlı işgal ve katliamlara engel olacak komuta kadrosunun değiştirilmek suretiyle nasıl zemin hazırlandığını örneğin Aydın'daki kanlı akibetin Nurettin Paşa'nın görevden alınarak hükümet yetkililerinin nasıl hıyanete vasıta olduklarını belirterek tepkide bulunur. Paris Konferansı'nın “milli bağımsızlığımızı pek ümitsiz” hale getirdiğini mesela “Trakya, Pontus, İzmir, Kilikya meselelerini devletin aleyhine olarak tayin ettiğini, doğu vilayetlerinde de Ermenistan hâkimiyetini kabul ve teyid eylemiş ise...” , “Sadrazam Paşa Hazretleri vatan ve milletin mukaddes hukukunu imha eden bu fena vaziyetleri önlemek ve gidermek için ne gibi olumlu ve maddi teminatla ve ümitle dönüyorlar?” diye Hükümeti sorgulamış ve bütün bu olumsuzluklar karşısında “seçildiği tasvir buyrulan iyi geçinme yolunu esef verici...” bulduğunu da sözlerine eklemiştir. Kendisinin bulunduğu bölgeyi terk etmesi lüzumuna “Bağımsızlığını kaybeden makamınızın terki suretiyle tarihin açık ve amansız bir sayfasından övülecek bir şerefle sıyrılmak

herhalde bütün namus ve hamiyet erbabı tarafından bekleniyordu” diyerek konuşmaya son verir.

Esasında Atatürk düşünme özgürlüğünü otoriteden farklı düşünebilme serbestliği olarak algılamakla günümüz çağdaş demokrasi kavrayışına ulaştığını göstermektedir. Onun kendi sözleriyle “...Hakikaten insan, yaşadığı, bulunduğu ve çalıştığı muhit içinde, o devri sevk ve idare edenlerle hemhal ve bir kanaatte olursa, aynı muhit ve devrin adamı olmaktan çıkamaz...” (Atatürk, 2003c, s. 61-62) Arendt’in vurguladığı gibi “bireyi yaşayan ceset olmaktan alıkoyan şey, onun farklılığıdır, onun eşsiz kimliğidir.” (Arendt, 2014) Muhalefetin (farklı olanın) yasal olarak tanındığı ve güvence altına alındığı tek siyasal sistemin demokrasi olduğu (Kışlalı, 2006) gerçeği düşünüldüğünde Atatürk’ün birey bazında savunduğu “şahsiyet, karakter, bağımsızlık” anlamına gelen kimlik millet bazında diğer toplumlardan farklılığı ve hür yaşamayı, kendi kaderini belirlemeyi tanımlayan ulusallık olarak ortaya çıkar. Çünkü dış egemenlik devletin dışa karşı egemenliği ve böylece uluslararası alanda kişilik sahibi olmayı kasteder. Buna karşılık “devlet içinde egemenlik” denilince, söz konusu olan devletin gücünün kaynağı ve bunun nasıl kullanılacağıdır.

Egemenlik bir şahsa, bir hanedana, bir zümreye mi; yoksa millete ve onun meşru temsilcilerine mi ait olacağı iç kamu hukukuyla, anayasa hukuku ile ilgili bir sorundur. Atatürk kendi el yazısıyla, egemenlik konusunun “hukuk-u düvel” (devletler hukuku) ve “hukuk-u esasiye”yi (anayasa hukukunu) ilgilendiren bu iki yönünü vurgulamıştır (Feyzioğlu, 1999, s. 6-10). Kendi yazdığı Medeni Bilgiler adlı ders kitabında bu konuyu “Devletin Egemenliği ve Devlette Egemenlik” olarak adlandırır (Atatürk, 2015, s. 37). Atatürk’ün görüşünde milli egemenlik ve bireysel bağımsızlık; cumhuriyet ve demokrasi; dış politika ve iç politika birbirinden ayrılmaz ve birbirlerine ters olamaz. Atatürk’ün dış politikada titizlikle savunduğu ilke “eşitlik” ilkesidir. Bu ilke Türkiye ile diğer egemen devletlerarasında mutlak eşitliğin var olması demektir. Osmanlı’da Avrupalı devletler kapitülasyonlara dayanarak Osmanlı vatandaşlarının sahip olmadıkları hak ve ayrıcalıklardan yararlanmışlardı. (Tuncer, 2008, s. 31,32) Misakı Millide yer alan bu ana ilke İstiklal Savaşı ve Milli Mücadele ve daha sonraki çağdaş inkılapların tamamının temel amacını teşkil etti. Dolayısıyla onun cumhuriyet, demokrasi ve şahsiyet-birey görüşlerinin tam bir tutarlılıkla birbirini tamamladığı görülür. Cumhuriyetin erdem olduğuna yönelik ünlü vecizesinin kastettiği de bu olsa gerektir. Buna göre cumhuriyet dışarda yekvücut bir millet, bir şahsı manevi olarak egemenlik ve

bağımsızlık anlamına gelirken; demokrasi ise içerde tek tek bireyler olarak yönetime eşitçe katılma ve serbestçe eleştirme, fikrini yayabilme gibi hukukun evrensel ilke ve esaslarını oluşturan çağdaş hak ve özgürlüklere sahip olabilmek demektir. Atatürk, özellikle yabancılarla ilişkilerde içerideki her görüş ve farklılığın kendisini temsil edebildiği meclis veya kongrelerin kararlarına dayanmayı bir dış politika ilkesi olarak benimsemiştir. 19 Temmuz 1919'da 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği telgrafta bu hususa özellikle dikkat çeker:

“Milli arzuya tabi ve uygun olmayan kararlar hiçbir zaman millet nazarında biat edilir olmayacağı için, milli ve vatani mukadderatta milli vicdana tercüman olmaktan ibaret bulunan vazifemizi iyi yapmak için milli arzunun toplanmasını ve alakasını beklemeden hiç bir meselede salahiyyet (yetkili) görünmemiz caiz değildir. Bu sebepten dolaydır ki, tarafımızdan yabancılarla temas ve irtibatın Kongre'nin kararlarına dayandırılarak millet namına yapılmasını tercih etmekteyiz...” (Atatürk, 2003c, s. 177)

Atatürk, uluslararası politikanın temel ilkelerinden biri olan “dış politika iç politikanın uzantısıdır” ilkesini ortaya atılmadan otuz yıl önce benimsemiştir. (Tuncer, 2008, s. 26) O, Nisan 1920'de şöyle diyordu: “Dış politikanın, iç örgütleyim içinde olması gerekir”, “ Bir toplumun iç örgütü ne denli güçlü ve sağlam olursa, dış politikası da o ölçüde güçlü ve sağlam olur” (Karal, 1981) Onun bu fikri dış politikada izlediği “ Önce kendi gücüne dayanma” ilkesine de dayanmaktadır. Atatürk Kurtuluş Savaşı'nı başlatırken çok ağır şartlara rağmen kendi gücüne dayanarak milleti seferber etmiştir. Osmanlı Devleti'nin çöküş sebeplerinden birinin kendi gücüne dayanmaktan uzaklaşmak olduğunu çok iyi tespit ederek aynı yanlışa düşmemeye dikkat etmiştir (Gönlübol ve Kürkçüoğlu, 2010, s. 19). Atatürk'ün dış politikada ana ilke olarak gördüğü ‘eşitlik’ ilkesi ‘gerçekçilik’ ilkesiyle iç içedir. Hiçbir devletin durduk yere ve karşılık beklemeden diğerine yardım etmeyeceğini bilmektedir. 1 Ağustos 1919'da Erzurum'dan Amasya'da bulunan ve vatanın kurtuluşu için Amerikan mandaterliğinin korkulacak bir şey olmadığı gibi elzem olduğunu savunan Bekir Sami Bey'e ulaştırılması gayesiyle 5. Fırka Kumandanlığı'na çekilen telgrafta şöyle söyler:

“...Lehimizde bu kadar şartlar ortaya koymaya müsait bulunacak olan Amerika hükümeti, bu şekilde mandaterliği kabul etmesine, yani buna katlanmasına karşılık Amerika namına ne gibi faydalar ve menfaatler temin etmiş olacaktır. Bununla kendi hesaplarına olacak gaye nedir? Bu konudaki

yüksek kanaat ve fikirleriyle de aydınlatmalarını acilen bekleriz, Efendim.” (Atatürk, 2003c, s. 249)

Mustafa Kemal 13 Ağustos 1919'da Ankara'da 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya çektiği telgrafta ayrıca: "... 3. Kara Vasıf Bey Amerika mandasıyla çok uğraşiyor. Anadolu'daki milletin gerçek duygularını anlatmayı mı başaramıyoruz? Acaba yazdıklarımız eline geçmiyor mu? Beyannamenin 7. maddesi amacı anlatmaya yeter sanırım..." şeklinde belirterek tepkisini gösterir. Erzurum Kongresi'nin "...devlet ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü korunmak şartıyla... Milliyet esaslarına saygılı ve memleketimize karşı istila emeli beslemeyen herhangi devletin fenni, sınai, iktisadi yardımını memnuniyetle karşılırsınız..." şeklindeki 7. Maddesini hatırlatarak Amerika dâhil her devletle ilişkilerin milli iradeyi temsil eden organların (Kongre veya Meclis) tayin ettiği meşru ve hukuki prensiplerin ötesinde olamayacağını ve milli kararların herkes için bağlayıcılığını bir kez daha yinelemiş olur.

Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'nde Heyeti Temsiliye Reisi seçilmesinden sonra Sivas Kongresi başlamadan önce özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ordu komutanlığı ve I. Dünya Savaşı esnasında münasebette ve işbirliğinde buldukları dâhil birçok ileri gelen aşiret reisleri ve şeyhlere telgraf ve mektuplar gönderir. Örneğin Bitlis, Küfrevizade Şeyhi Abdülbaki Efendi'ye çektiği telgrafta "...Yegâne kurtuluş çaresi milletin birliğini bütün cihana göstermek ve haklarımızı ve mukaddesatımızı milletin göstereceği kudret ile kurtarmaktır" der. Bunlarda "İngilizlerin aldatıcı telkinlerinin önüne geçilmesi" ve Müdafai Hukuk "teşkilatlarının genişletilmesi ve takviye edilmesi" ne yardımcı olmalarını rica eder. Garzan'da reislerden Cemil Çeto'ya 13 Ağustos 1919'da çektiği telgrafta Sivas'ta genel bir kongrenin toplanacağını ve milletin yekvücut olarak haklarını savunacağı ve yakında Meclisi Mebusan'ın açılacağından bahisle "Milletin gösterdiği bu birlik ve kudret sayesinde tek mil yabancı devletleri, İngilizler, Amerikalılar, Fransızlar, İtalyanlar kısacası hepsi vatan ve milletimize hürmet etmeye başladılar. İnşallah netice mesut olacaktır" diyerek haklarına sahip çıkan, birlik ve beraberlikle hareket eden milletlerin ancak ciddiye alınacağını ve saygıya layık görüleceğini de zımnen belirtmiş olur. 16 Ağustos 1919'da Meclisi Mebusan'ın açılması gayesiyle İstanbul Hükümeti ile uzlaşma zemini oluşturmak veya "uzlaşmaz" bir görüntü vermemek ve milli arzuları aleni ifade etmek "milli cereyana karşı engelleyicilikten vazgeçmelerini, gizli tebliğlerle millete karşı hasım vaziyet alarak günahsız olan memurları ihanete uğratmaktan kaçınmalarını" belirtmek üzere Damat Ferit Paşa'ya

gönderdiği telgrafta devletin içine düştüğü “haysiyet kırıcı” gelişmeleri değerlendirerek şunları vurgular:

“Muhakkaktır ki vatan ve milletin mukadderatı için dâhilen ve haricen sesi duyulmak ve söz sahibi olmak, mutlaka milli iradeye dayanmak şartına bağlıdır... İngilizlerin gösterdikleri yolda kurtuluş çareleri aramak da abestir ve netice olarak hüsrân nedenidir. Bununla beraber İngilizler de en nihayet kuvvetin millette olduğunu takdir ederek hiçbir dayanağı olmayan ve millet adına hiçbir taahhütte bulunamayan ve bulunsa bile milletçe itaat edilemeyecek olan bir hükümet heyetiyle neticeli bir işe girişmenin mümkün olamayacağına kani olmuşlardır” (Atatürk, 2003c, s. 264-274).

Mustafa Kemal, İtilaf devletleri temsilcilerinin ortak bir ultiमतomla Harbiye Nazırı Cevat Paşa'nın ve Erkânıharbiye Umumiye Reisi Cemal Paşa'nın resmen değiştirilmesini talepleri üzerine 22 Ocak 1920 tarihinde Sadrazam Ali Paşa ile yazışmalarında “...dahil ve hariç nazarında, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dayalı olduğu bilinen hükümetin, bu teklifi şiddetle ret ve Nazır ile Reis'i mutlaka muhafaza etmesi kati talebimizdir...” şeklinde irade belirtir. Mustafa Kemal, bunun dışında itaatkârane bir hareketin zararlarını açıklayarak hükümet kabul etse dahi bağımsızlığı zedeleyen tavırlarından dolayı hükümeti sorumlu saymak mecburiyetinde kalacakları ihtarında da bulunur. (Atatürk, 2003f: 192) Damat Ferit hükümetinin Anadolu ile iletişimini keserek düşürülmesini sağladıktan sonra Mustafa Kemal memleketin mukadderatının milletin bağımsızlığı ve ülkenin çıkarlarına göre tayin edilmesi için yüksek soyutlama yeteneğini ile gelişmeleri şahsi ve grup çıkarlarıyla ilişkilendirilmesine müsaade etmeyerek şahısların ve grupların üzerinde büyük bir idealin varlığını yaşanan olgusal gerçeklerin çıplaklığını tüm taraflara yansıtarak hissettirmiştir:

“...Hükümet bizim maruzatımızı kendi icraatına müdahale şeklinde kabul etmiş, yani harici vakayı bir kenara bırakarak, dahili bir mesele önünde bulunduğunu zannetmiştir. Vakayı, yalnızca yabancıların bir nazırı değiştirebilmesi bakımından düşünmek lazımdır. Keza çıkarsandığı gibi Harbiye Nazırı'nın şahsı dahi söz konusu değildir. Aynı vaziyette diğer bir nazır ve herhangi bir zat olsa, vaka aynı suretle muhakeme edilecekti...” (Atatürk, 2003f, s. 196)

Sonuç

Meşhur sosyal bilimci Simmel'e göre "tarihin malzemesi zihnin ta kendisidir." Ona göre "Bilinen bir şey olarak insan, doğa ve tarih tarafından oluşturulur; ama bilen olarak insan doğayı ve tarihi oluşturur" (Simmel, 2009, s.31,32). "Tarihi oluşturan bir birey olarak insan'ın en somut tezahürlerinden biri olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, kuruluşu öncesi özellikle kongreler dönemindeki gelişmelerin Atatürk'ün söylemlerine yansımalarının tespiti yalnızca onun zihniyetinin çözümlenmesinde değil aslında tarihsel bir devrin anlaşılmasında da önemli sayılmalıdır.

Bu çalışmada Mustafa Kemal Atatürk'ün kendi yazdığı ve yazdırdığı kitaplar dahil tamim, telgraf ve beyannamelerinde yer alan sözleri bilhassa kongreler döneminin tarihi olaylar örgüsü ihmal edilmeden birbiriyle ilişkili bir bütünsellikle incelenmiş ve yorumlanmıştır. Böylece fragmantal-parçalı bakış açıları ile aceleye getirilmiş ama oldukça yaygınlık kazandığı için doğru olduğu sanılan bazı yanlış anlamalar hermenötik yöntemle açığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Buna göre:

Atatürk'ün düşünce yapısında millet devlet için değil, devlet millet için vardır. Atatürk'ün felsefesinde millet nihai amaçtır ve sosyolojik bir aşamadır. Bu da milli bilinçten, ortak bir tarih ve ortak bir ülkü kazanmaktan geçer. Devletin buradaki pozisyonu çoğunlukla zannedildiği veya öyle propaganda edildiği gibi bir endoktrinasyon süreci ile değil, bir aydınlanma ve amaç kazandırma, İbn-i Haldun'un tasnifiyle toplumun devlet için değil, devletin toplum için var olduğu "felsefe temelli bir siyaset" gerçekleştirmekle ilgilidir.

Bu siyaset doğrultusunda düşünce şekilleriyle, toplum şekilleri ve bunların tarihi neticeleri arasında kaçınılmaz bir ilişki gören Atatürk bir daha Osmanlı dönemindeki aynı hatalara düşülmemesi için sosyolojik terminolojiyle Türk milletinin "bilgiler sistemini" değiştirecektir. Atatürk zihniyet değişimiyle içine girilecek uygar dünyaya doğru bir tavır almıştır. Bu hedef yolunda Atatürk'ün eğitim felsefesi ve eğitim politikalarının çağdaşı diğer devlet adamlarınıninkinden oldukça farklı olarak totaliter olmadığı görülmektedir. Atatürk'ün hegemonik ve monist (tekçi) olmadığını gösteren kanıtlardan biri de "onun her şeyden önce 'sistemci olmamasıdır', çünkü sistemlerde her şeyi tek sebebe bağlamak hastalığı vardır. Atatürk kendisinin de ifade ettiği gibi O 'her olayı kendi kanunları içinde' incelerdi." Çoğulcu bir dünya görüşüne sahipti (Bayar, 1978; Buber, 2017). Atatürk'ün demokrasiyi "ülke aşkı" olarak niteleyerek milli egemenlik (cumhuriyet), demokrasi ve bütün vatandaşların eşit siyasal haklarını tanımayı vatani için sorumluluk alan aktif bir vatanseverliğin

gereği saydığı burada ulaşılan sonuçlardan biridir. Atatürk'e göre demokrasi fikri bir mide işi değil bir kafa işidir ve özünde bireyseldir; vatandaşların egemenliğe, insan sıfatıyla katılmasıdır. Ona göre milletin meselelerinin en temel ve nihai çözüm mercii yine milletin kendisi ve dolayısıyla Milli Meclistir. Gerek Kongreler Döneminde gerekse sonraki dönemlerde vatan ve milletin en acil menfaatlerinde dahi bütün fiil, hareket ve karar alma süreçlerinde en büyük önem verdiği husus iş bu milli irade olmuştur. Milleti hükümetin bekçisi-gözetleyicisi olarak gören Atatürk pasif ve boyun eğen bir tebaadan önce halk sonra vatandaş yaratmanın projesi içerisinde olmuştur. Bu nedenle Hilmi Ziya Ülken'in tasnifiyle 'insani vatansever' mertebesine ulaşmış olan Büyük Gazi bir "Aşk Ahlakı"na sahiptir. Dolayısıyla Atatürk'ün milliyetçiliği ve vatanperverliği, Onun yüksek insani his ve bu yöndeki gayretlerine engel olmadığı gibi bilakis 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Dünya Çocuk Bayramı gibi insanlık tarihinde emsalsiz bir çocuk sevgisi örneğinde görüleceği üzere çok etkili bir itici güç olabilmıştır.

Bu araştırmada ulaşılan sonuçlardan bir diğeri de Milli Mücadele'nin Kongreler Dönemi ve teşkilatlanma aşamasındaki sivil niteliğinin gözlerden kaçtığıdır. Bir sivil olarak Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Sivas Kongresi'nde yaptığı konuşmada yaşanan işgal, tecavüz ve tahakkümlere karşı resmi merkezi hükümetin "tarihte bir misli daha görülmemiş surette tahammül" ettiğini "ve daima zayıf ve aciz bir konumda" kalmasının "milletimizi şiddetli bir uyanışa sevk" ederek "milli namus ve bağımsızlığı kurtarmak maksadıyla" Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri kurmasına neden olduklarını belirtir. Türk milletinin sivil bir inisiyatif olarak ve kendiliğinden bu cemiyetleri kurmasına vurgu yapar. Mustafa Kemal bu gerçeği bir 'sivil' kişi olarak Sivas Kongresi'nde açık yüreklilikle teslim eder.

Birçoklarıncı yapılan kaba bir genellemenin tersine Atatürk'ün maddi kuvvetlere kendi içinde (bizatihi istenen) bir amaç olarak sarılmadığı medeniyet yaratma ve yaşatmada maddi ve manevi unsurlar arasındaki dengenin farkındalığıyla hareket ettiği ulaşılan önemli sonuçlardandır.

Bugün uluslararası politikanın temel ilkelerinden biri olan "dış politika iç politikanın uzantısıdır" ilkesini ortaya atılmadan otuz yıl önce benimseyen Atatürk'ün dış politikada "Önce kendi gücüne dayanma" ilkesini izleyerek gerçekçilikten uzaklaşmadığı ve her türlü maceracılığa kapıları kapattığı bilinmektedir. Hiçbir devletin durduk yere ve karşılık beklemeden bir diğeri yardım etmeyeceğini belirten Atatürk Kurtuluş Savaşı'nı başlatırken çok ağır şartlara rağmen kendi

gücüne dayanarak milleti seferber etmiştir. Osmanlı Devleti'nin çöküş sebeplerinden birinin kendi gücüne dayanmaktan uzaklaşmak olduğunu çok iyi tespit ederek aynı yanlışa düşmemeye özen göstermiştir.

Mustafa Kemal vatanın kaderinin milletin bağımsızlığı ve ülkenin çıkarlarına göre tayin edilmesi için yüksek soyutlama yeteneğini ile gelişmeleri şahsi ve grup çıkarlarıyla ilişkilendirilmesine müsaade etmeyerek şahısların ve grupların üzerinde büyük bir idealin varlığını yaşanan olgusal gerçeklerin çıplaklığını tüm taraflara yansıtarak milli hedefe ilerleme gayretini göstermiştir. Bu itibarla düşman işgal ve mezaliminin ağırlığını hissettirdiği Kongreler Dönemi'nde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Tek Şef" veya "Ebedi Şef" olarak değil eşitler arasında birinci olan bir öncü olarak, çoğulcu, eleştiriye açık, hatta Sivas Valisi örneğinde görüleceği üzere diplomatik ikna yöntemleriyle davasına insan kazanan bir lider profili çizdiği görülür. Kongre zabıtları ve konuşmaları bunun açık kanıtlarıdır. Sonraki dönemlerde Cumhuriyet inkılaplarında da etkisini sürdürecektir. Beraber düşman işgal ve mezaliminin ağırlığını hissettirdiği Kongreler Dönemi'nde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Tek Şef" veya "Ebedi Şef" olarak değil eşitler arasında birinci olan bir öncü olarak, çoğulcu, eleştiriye açık ve milli hedefe odaklanmış bir zihniyet ile milli birlik ve beraberliği temin edip işbu olumlu neticeyi aldığı savunulabilir.

Kaynakça

- Âdem, M. (1999). Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız, Ankara.
- Açıkgenç, A. (2011). Bilgi Felsefesi, İslam Bağlamında Bilgiden, Bilimden Sistem Felsefesine, İstanbul.
- Açıkgöz, Ö. (2005). Toplumsal Zihniyet Olgusu ve İktisadi Gelişme ile İlgisi. *Sosyoloji Konferansları*, (32), 91-123.
- Akpolat, Y. (2015). Tinin Sosyolojisi, Simmel Sosyolojisinin İnşası, 1. Baskı, İstanbul. Doğu Kitabevi.
- Akyüz, Y. (1994) "Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", 1. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları, Bildiriler 21-23 Eylül 1987), Ankara.
- Akyüz, Y. (1999). Türk Eğitim Tarihi, İstanbul.

- Akyüz, Y. (2009). *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul. Pegemakademi.
- Aliy, A. (2011). *Teolog Filozof FDE Schleiermacher Yaşamı, Eserleri, Felsefesi*. Ankara: *Elis Yayınları*.
- Arendt, H. (2014). *Totalitarizmin Kaynakları-3 Totalitarizm*, Çev. İsmail Serin, İstanbul: *İletişim Yayınları*.
- Atatürk, K., (2006). *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Haz. Sevim, A., Öztoprak, İ., & Tural, M. A. Atatürk Araştırma Merkezi. Ankara.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, III, (1997). *Türk Tarih Kurumu Basımevi*. Ankara.
- Atatürk, K. (2003a). *Atatürk'ün bütün eserleri* (Cilt 1). Kaynak Yayınları. İstanbul
- Atatürk, K. (2003b). *Atatürk'ün bütün eserleri* (Cilt 2). Kaynak Yayınları. İstanbul
- Atatürk, K. (2003c). *Atatürk'ün bütün eserleri* (Cilt 3). Kaynak Yayınları. İstanbul
- Atatürk, K. (2003d). *Atatürk'ün bütün eserleri* (Cilt 4). Kaynak Yayınları. İstanbul
- Atatürk, K. (2003e). *Atatürk'ün bütün eserleri* (Cilt 5). Kaynak Yayınları. İstanbul
- Atatürk, K. (2003f). *Atatürk'ün bütün eserleri* (Cilt 6). Kaynak Yayınları. İstanbul
- Atatürk, K. (2003g). *Atatürk'ün bütün eserleri* (Cilt 7). Kaynak Yayınları. İstanbul
- Atatürk, M. K. (2015). *Medeni bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün el yazıları*, 3. Baskı, Haz. Afet İnan, Atatürk Araştırma Merkezi. Ankara
- Aydın, M. (2004). *Bilgi Sosyolojisi*, I. Basım, Açılım Kitap. İstanbul.
- Bayar, C. (1978). *Atatürk'ün Metodolojisi ve Günümüz*, Kervan Yayıncılık. İstanbul.
- Best, J.W. (1970). *Research in education*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Borak, S. (1998). *Atatürk'ün Özel Mektupları*, İstanbul. Kaynak Yayınları
- Buber, M. (2017). *Ben ve Sen*, Çev. İnci Palsay, İstanbul. Kopernik.
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. NY: Routledge.
- Demirtaş, B. (2008). *Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler*. *Gazi Akademik Bakış*, 1(2).
- Enstitüsü, T. İ. T. (1961). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I. Cilt I-II*, Ankara.

- Eröz, M. (1973). *İktisat sosyolojisine başlangıç*. İÜ İktisat Fakültesi.
- Fay, B. (1996). *Contemporary philosophy of social science: A multicultural approach* (Vol. 1). Oxford. Blackwell.
- Feyzioğlu, T. (1999). Türk milli mücadelesinin ve Atatürkçülüğün temel ilkeleri olarak millet egemenliği, 2.Baskı, Ankara. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Frisby, D., & Simmel, G. (2005). *Modern Kültürde Çatışma, Çev: Bora ve Diğerleri, İletişim Yay. İstanbul, ISBN, 975-05*.
- Fromm, E. (1991). *Sahip Olmak ya da Olmak, çev. Arıtan, A., İstanbul. Arıtan Yayınevi*.
- Genelkurmay Başkanlığı (1984). *Atatürkçülük, Atatürkçü Düşünce Sistemi, Cilt 3, İstanbul. Milli Eğitim Basımevi*.
- Gönlübol, M, Kürkçüoğlu, Ö. (2010). "Atatürk dönemi Türk dış politikasına genel bir bakış" Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası - Makaleler – içinde Haz. (B. Türkddoğan) Ankara. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Gündüz, M. (2007). *II. Meşrutiyet'in klasik paradigmaları, İctihad, Sebilü'r –Reşad ve Türk Yurdu'nda Toplumsal Tezler* Ankara. Lotus Yayınları.
- Haldun, İ. (2009). *Mukaddime, Cilt 1,(çev. Süleyman Uludağ), 6. Baskı,İstanbul. Dergâh Yayınları*.
- Hill, J.E. ve Kerber, A. (1967). *Models, methods and analytical procedures in educational research. Detroit, MI:Wayne State University Press*.
- İnan, A. (2015). *Medeni bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün el yazıları, sad. yay. haz. : A. Sevim, A. Süslü, M. A. Tural, III. Baskı, Ankara. AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi*.
- Kant, I. (1999). *Critique of pure reason*. Cambridge university press.
- Kaplan, A. (2017). *The conduct of inquiry: Methodology for behavioural science*. Routledge.
- Kara, C., & Baş, K. (2017). *Sahne sanatlarıyla sosyal bilgiler öğretimi. Pegem Atıf İndeksi, 419-452*.

- Kara, N. N. (2018). Atatürk ve Eğitim. *Ege Üniv. Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi Bölümü*. http://atailkuyg.ege.edu.tr/files/n_n_k-ata_egitim.pdf Adresinden 05.01.2018 tarihinde alınmıştır.
- Karagözoğlu, G. (1985). Atatürk'ün eğitim savaşı. *Atatürk Araştırma Dergisi*, 2(4).
- Karal, E. Z. (Ed.). (1981). *Atatürk'ten düşünceler*. İstanbul. Milli Eğitim Basımevi.
- Karal, E. Z. (2003). Atatürk ve devrim (konferans ve makaleler) 1935-1978,II. Baskı, Ankara. ODTÜ Yayıncılık.
- Karaosmanoğlu, Y.K. (2010). Vatan yolunda,8. Baskı, İstanbul. İletişim.
- Kışlalı, A. T. (2006) Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, *Ankara. İmge*.
- Kışlalı, A. T. (1993). Atatürk'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği, Genişletilmiş II. Basım, Ankara. İmge.
- Kızılay, N. (1955). Felsefe Gözüyle Atatürk, Ankara. İdeal Matbaası.
- Merkezi, A. A. (2006). Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III. *Ankara: Divan Yayıncılık Ltd.*
- Miles, M. B., Huberman, A. M., Huberman, M. A., & Huberman, M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. sage.
- Okur, M. (2005). Milli Mücadele Ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli Ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1).
- Ortaylı, İ. (2018). Gazi Mustafa Kemal Atatürk, I. Baskı, İstanbul. Kronik.
- Özlem, D. (2002). Kavramlar ve Tarihleri I, İstanbul. İnkılap.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. *Çev. M. Bütün ve SB Demir*. Ankara: PegemA Akademi.
- Senemoğlu, N. (2018). Atatürk ve Eğitim. *Eğitim Dünya Dergisi*. Web: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~n.senem/makaleler/ataturk.htm> adresinden, 16. Adresinden 21.01.2018 tarihinde alınmıştır.
- Sezer, B. (2011). Sosyolojinin Ana Başlıkları, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Simmel, G. (2009). Bireysellik ve Kültür, Çev.T. Birkan, İstanbul. Metis Yayınları.

- Simmel, G. (2014). *Paranın Felsefesi*, Çev. Y. Alogan, Ö. D. Aydın, İstanbul. İthaki Yayınları.
- Sönmez, S. (2002). Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Eğitim Felsefesi, Amacı Ve Politikası. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 9(19).
- Sönmez, C. (2014). *Atatürk'te Çocuk Sevgisi*, II. Baskı, Ankara. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sunar, L. (2012). Weber'in İktisat Sosyolojisi: Uygarlığı Anlamının Anahtarı Olarak İktisadi Zihniyet. *Sosyoloji Konferansları*, (45), 19-42.
- Turan, O. (2016). *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi Türk Dünya Nizamının Milli, İslami ve İnsani Esasları*, 25. Basım, İstanbul. Ötüken.
- Turhan, M. (1994). *Kültür değişimleri: Sosyal psikoloji bakımından bir tetkik* (No. 16). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Ülgener, S. F. (1951). *İktisadi inhitat tarihimizin ahlak ve zihniyet meseleleri* (No. 55). İ. Akgün Matbaası.
- Ülgener, S. (2012). İktisadi Hayatta Zihniyetin Rolü ve Tezahürleri. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 2 (0), . Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/iuifm/issue/856/9507>
- Ülgener, S. F. (1983). *Zihniyet aydınlar ve izm'ler: denemeler ve araştırmalar* (Vol. 1). Mayaş.
- Ülken, H. Z. (2010). *Aşk Ahlâkı*, 7. Baskı, İstanbul. Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Vergin, N. (2012). *Siyasetin sosyolojisi, kavramlar, tanımlar, yaklaşımlar*, 5. Baskı, İstanbul. Doğan Kitap.
- Whitehead, A. N. (2011). *Science and the modern world*. Cambridge University Press.
- Yılmaz, K. (2011). "Eleştirel Politik İktisat Çerçevesinden İktisat Zihniyeti; Vehbi Koç Üzerine Bir Deneme". *Çalışma ve Toplum*. Retrieved From <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873982.pdf>

Hermeneutic historical mindset reading: Mustafa Kemal Ataturk in the Congresses Period

Cihan Kara

Introduction

Even though aim of the education in republic era is to bring up new generations which can protect new regime, it is not true. Because this definition centres on the regime, gives priority to state and political system. This destroys Ataturk's ideas and principles. As Celal Bayar emphasized Ataturk used to believe everything is for citizens while fascism gives everything to the state. He saw every precious values on the citizens and would oppose the understanding which attributes everything to the state. In Ataturk's contemplation, citizens are not fro the state but the state works for the citizens (Bayar, 1978; s. 16). In Ataturk's philosophy, nation is final purpose and sociological state . This entails common history and joint idea. Ataturk's idea is about the indoctrination which brings about enlightenment as Ibn-i Haldun noted that society is not for the state but the state is for the society (İbn-i Haldun, 2009, s. 571-572). Ataturk stated that citizens must keep its eyes on the state because negative actions of governments negatively influence the nation, if the nation opposes to the negative actions, they contributes to the negative actions. These statements reveals cues about Ataturk's mind.

Method

The present study was designed in historical research-hermeneutic cycle. History and document studies use the past to project and predict the future. (Cohen, Manion & Morrison, 2007; Hill & Kerber, 1967). Historical research can investigate a person, a social group, and idea, an institution, and a period but those elements are not separable (Best, 1970). Hermeneutic cycle also is described in teh context of the relation between the whole and the part. Accordingly, meaning of an historical event can be understood only through understanding the whole. In order to know the whole understanding the parts is seminal (Fay, 2005, s. 202). According to Gadamerist analysis, meaning reveals when it is interpreted (Fay, 2005, s. 198). According to Gadamer, understanding is interpreting.

Discussion and Conclusion

In the data analysis telegraphs, books, regulations written by Ataturk, his statements were analysed without neglecting historical event cycles related to the period. According to data analysis, it was concluded that Ataturk tried to perform mind change. Because the major difference between the Ottoman and European countries relied on mind difference. The greatest help of the governors as an elite is to pioneer in mind change. Ataturk took right position in terms of mind change. Ataturk who were aware of the importance of mind change developed very different education philosophy and policy from his contemporary counterparts. All over the world dominant parties or persons reflected their own ideological understandings to the state and their administration's. Ataturk who had never monistly thought in battlefield, evaluated and concluded that education policy should not be monist and cared comprehensive education policy and made science and philosophy dominant in education policy. This can be considered as a proof that Thought system of Ataturk is not solid indoctrination (Kara, 2018). Ataturk is seen as prominent and precious educator by well-known education scientists (Senemoğlu, 2008). Therefore, it is widely accepted that Ataturk is a founder of the state who had an insight on the importance of education in the nation's life. Ataturk removed the barriers that were problem for free thought and conscience based on the Republicanism principle. According to him, not only people is influenced by materialistic powers but also are they influenced by spiritual powers.

Another results that were concluded in the study is that civil features of National Struggle Period and organisation has been missed. At the Sivas Congress as a President of Representation Committee, Ataturk stated that Turkish Nation founded national organisations through civil initiation.